

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка
Навчально-науковий інститут психології та соціальної роботи
Кафедра соціальної роботи та освітніх і педагогічних наук

Кваліфікаційна робота

освітнього ступеня «магістр»

на тему

Психолого-педагогічна підтримка молодших школярів з особливими освітніми потребами з труднощами у навчанні

Виконала:

здобувачка вищої освіти, 63 групи
спеціальності 011 Освітні,
педагогічні науки
Климиша Людмила Вікторівна

Науковий керівник:

доктор пед. наук, професор
Грищенко С. В.

Чернігів – 2025

Роботу подано до розгляду « ____ » _____ 20__ року.

Здобувач (ка)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Науковий керівник

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота розглянута на засідання кафедри

(назва кафедри)

Протокол № _____ від « ____ » _____ 20__ року.

Здобувач (ка) допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри

(підпис)

(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ З ТРУДНОЩАМИ У НАВЧАННІ	8
1.1. Психолого-педагогічна підтримка як науково-практична проблема	8
1.2. Характеристика молодших школярів із труднощами навчання	15
1.3. Зміст психолого-педагогічної підтримки дітей із труднощами навчання	26
РОЗДІЛ 2	
ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ТРУДНОЩАМИ В НАВЧАННІ	35
2.1. Характеристика форм і методів дослідження психолого-педагогічної підтримки	35
2.2. Емпіричне дослідження заходів психолого-педагогічної підтримки молодших школярів із труднощами навчання на базі Чернігівської гімназії № 33	39
2.3. Практичні рекомендації педагогічним працівникам освітнього закладу психолого-педагогічної підтримки молодших школярів із труднощами навчання.....	48
ВИСНОВКИ	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	577
ДОДАТКИ	655

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах реформування освіти в Україні, коли принципи інклюзії набувають все більшого значення, важливим завданням стає забезпечення якісного навчання та психологічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами. Особливої уваги потребують молодші школярі, які стикаються з труднощами у навчанні, адже саме у початковій школі закладаються основи їхньої подальшої академічної успішності, соціалізації та особистісного розвитку.

Психолого-педагогічна підтримка дитини спрямована на створення сприятливих умов для її гармонійного розвитку та інтеграції в соціум. Це процес, який враховує наукові знання про загальні, типові й унікальні особливості дитини, що формуються під впливом різних факторів: біологічних передумов, специфіки педагогічного впливу, а також соціальної взаємодії як у навчальному закладі, так і в сімейному середовищі.

Відсутність належної підтримки таких учнів може призвести до зниження мотивації до навчання, проблем із самосприйняттям, а також поглиблення труднощів у засвоєнні навчального матеріалу. Актуальність теми зумовлена необхідністю розробки ефективних психолого-педагогічних стратегій, які сприятимуть створенню комфортного освітнього середовища та розкриттю потенціалу кожної дитини.

Дослідження психолого-педагогічної підтримки дітей з особливими освітніми потребами з труднощами у навчанні є важливим, оскільки воно дозволяє сприяти гармонійному розвитку дітей у шкільному середовищі; розробляти індивідуальні стратегії навчання, які враховують потреби кожної дитини; забезпечувати підвищення професійної компетентності педагогів у роботі з дітьми, які мають труднощі у навчанні; зміцнювати партнерство між школою, сім'єю та соціальними службами.

Аналіз сучасної психолого-педагогічної літератури свідчить, що проблема навчання, розвитку та адаптації молодших школярів, а також

формування інклюзивного освітнього середовища є одним із провідних напрямів наукових досліджень у галузі педагогіки та психології. Науковці приділяють значну увагу вивченню чинників шкільної неуспішності, особливостей психічного розвитку дітей молодшого шкільного віку, умов успішної адаптації до освітнього процесу та розробці ефективних педагогічних технологій підтримки.

Зокрема, О. Гнатюк досліджує психологічні проблеми навчання та розвитку молодших школярів в умовах Нової української школи, акцентуючи увагу на необхідності створення сприятливого емоційно-психологічного клімату та оновленні методів педагогічної взаємодії. І. Голубкова розглядає мотивацію навчальної діяльності як ключовий чинник успіху учнів, наголошуючи на важливості внутрішньої мотивації, позитивного підкріплення та врахування індивідуальних інтересів дитини.

Проблему шкільної неуспішності молодших школярів аналізують В. Денисенко, С. Долженко, Л. Кондратенко, І. Коновальчук, які визначають серед основних причин труднощів у навчанні низьку навчальну мотивацію, недостатній розвиток пізнавальних процесів, неузгодженість між вимогами школи та психологічними можливостями дитини. О. Казачінер і М. Козігора наголошують на значенні діагностики навчальних досягнень та своєчасного виявлення ознак неуспішності з метою подолання навчальних прогалин.

Окремий напрям досліджень становить вивчення інклюзивної освіти, що розкриває можливості навчання дітей з особливими освітніми потребами у звичайних школах. Значний внесок у розвиток цієї проблеми зробили Г. Давиденко, Н. Дятленко, А. Колупаєва, М. Лопатіна, О. Мартинчук, І. Садова, Н. Софій. У своїх працях вони визначають концептуальні засади інклюзивної освіти, роль асистента вчителя, психолого-педагогічні умови адаптації дітей з особливими потребами та методи індивідуалізації навчання. Х. Микитейчук, І. Перепелюк і Л. Потапюк підкреслюють важливість створення інклюзивного освітнього середовища, що забезпечує не лише академічний, а й соціально-емоційний розвиток учнів.

Наукові праці Л. Журавльової, О. Дорошенко, М. Малініної та Я. Шугай розкривають психолого-педагогічні механізми подолання труднощів у навчанні, роль учителя як фасилітатора пізнавального процесу, необхідність формування у дітей упевненості у власних силах та розвиток навчальної самостійності. Дослідження Л. Прохоренко, Н. Баташевої та В. Засенка зосереджені на стандартизації навчання дітей з когнітивними порушеннями, що особливо актуально в умовах впровадження освітніх реформ.

Інтеграція інклюзивних підходів та розробка дієвих методів психолого-педагогічної підтримки дітей сприятиме їхній успішній адаптації у шкільному середовищі та зменшенню соціальної ізоляції.

Проте, залишаються актуальними дослідження щодо психолого-педагогічної підтримки молодших школярів з особливими освітніми потребами, які стикаються з труднощами у навчанні. Тому актуальним є і вибір теми магістерської роботи *«Психолого-педагогічна підтримка молодших школярів з особливими освітніми потребами з труднощами у навчанні»*.

Мета дослідження – дослідити теоретичні засади та практичні аспекти психолого-педагогічної підтримки молодших школярів з особливими освітніми потребами з труднощами у навчанні.

Для реалізації мети дослідження визначено такі **завдання**:

1. Проаналізувати психолого-педагогічну підтримку як науково-практичну проблему.
2. Охарактеризувати молодших школярів із труднощами навчання.
3. Надати характеристику форм і методів дослідження психолого-педагогічної підтримки молодших школярів з труднощами у навчанні.
4. Провести емпіричне дослідження заходів психолого-педагогічної підтримки молодших школярів із труднощами навчання та розробити практичні рекомендації для педагогів та батьків щодо створення сприятливих умов для навчання та розвитку таких дітей.

Об'єкт дослідження – психолого-педагогічна підтримка молодших школярів з труднощами у навчанні.

Предмет дослідження – психолого-педагогічна підтримка молодших школярів з особливими освітніми потребами з труднощами у навчанні.

Для досягнення поставленої мети та завдань магістерської роботи було використано комплекс *методів*:

- *теоретичні*: аналіз наукової літератури (визначення поняття та сутності психолого-педагогічної підтримки, вивчення особливостей розвитку та навчання молодших школярів із труднощами у навчанні), порівняльний аналіз (оцінка зарубіжного і вітчизняного досвіду організації підтримки дітей з особливими освітніми потребами), систематизація та узагальнення (формулювання теоретичних висновків і розробки практичних рекомендацій);
- *емпіричні*: спостереження (виявлення поведінкових і освітніх труднощів у дітей молодшого шкільного віку), тестування (оцінка рівня освітніх досягнень і виявлення специфічних труднощів у навчанні, оцінка ефективності впроваджених заходів підтримки (до- та післятестовий підхід));
- *кількісного та якісного аналізу*: статистичні методи (обробка результатів тестування і оцінки впливу розроблених заходів на навчальні досягнення).

Теоретичне та практичне значення дослідження. Проаналізували теоретичні засади психолого-педагогічної підтримки молодших школярів із ООП з труднощами в навчанні і визначили зміст психолого-педагогічної підтримки молодших школярів з труднощами в навчанні.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження було апробовано на П'ятнадцятих сіверянських соціально-психологічних читаннях. Матеріали Міжнародної ювілейної наукової конференції (25 квітня 2025 року, м. Чернігів) та II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Організація освітнього середовища» (28 жовтня 2025 р., м. Запоріжжя, Україна).

Результати дослідження висвітлено в таких публікаціях:

1. Климиша Л.В. Психолого-педагогічна підтримка молодших школярів з особливими освітніми потребами з труднощами у навчанні. II Всеукраїнська науково-практична конференція «*Організація освітнього середовища*» (28 жовтня 2025 р., м. Запоріжжя, Україна). Запоріжжя, 2025.

2. Климиша Л.В. Види труднощів у навчальному процесі молодших школярів з ООП та ефективні методи їх подолання. *П'ятнадцяті Сіверянські соціально-психологічні читання: матеріали Міжнародної ювілейної наукової конференції* (25 квітня 2025 року, м. Чернігів). / За наук. ред. Н.І. Зайченко. Т.2. Соціальна робота та педагогіка. Чернігів: НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2025. С. 76–81. URL: Збірн_15СЧ_Т2_СоцРобПед.pdf

Структура кваліфікаційної роботи. Магстерське дослідження складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи викладений на 81 сторінці.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ З ТРУДНОЩАМИ У НАВЧАННІ

1.1. Психолого-педагогічна підтримка як науково-практична проблема

Поняття та сутність психолого-педагогічної підтримки охоплюють систему заходів, спрямованих на забезпечення гармонійного розвитку дитини, створення сприятливих умов для її навчання, соціалізації та самореалізації. Це спеціально організований процес, у якому поєднуються зусилля педагогів, психологів, батьків та інших фахівців з метою допомогти учню подолати труднощі у навчанні та життєдіяльності, розкрити його потенціал і забезпечити повноцінну участь у шкільному житті [1].

У широкому розумінні психолого-педагогічна підтримка – це комплексна діяльність, що включає психологічну допомогу, педагогічні адаптації та соціальний супровід, спрямовані на розвиток здібностей дитини, формування позитивної самооцінки, розвиток мотивації до навчання й успішної взаємодії з однолітками. Вона полягає не лише у вирішенні вже наявних проблем, але й у профілактиці можливих труднощів: емоційних, освітніх, поведінкових.

Сутність психолого-педагогічної підтримки полягає у:

- створенні сприятливого освітнього середовища, яке відповідає можливостям і потребам учня;
- індивідуалізації навчального процесу – врахуванні темпу розвитку, сильних сторін і труднощів дитини;
- поєднанні психологічних і педагогічних методів впливу задля гармонійного розвитку особистості;

- командній роботі педагогів, психологів, логопедів, дефектологів, соціальних педагогів і батьків;
- розробці та реалізації індивідуальної програми розвитку на основі висновків інклюзивно-ресурсного центру (ІРЦ);
- забезпеченні наступності підтримки на різних етапах навчання.

Основою підтримки є висновок інклюзивно-ресурсного центру (ІРЦ), на базі якого розробляється індивідуальна програма розвитку (ІПР), яка враховує особливості дитини та передбачає командну взаємодію вчителів, асистентів, психолога, логопеда, дефектолога та батьків [6].

Ключовим аспектом психолого-педагогічної підтримки учнів з труднощами у навчанні є індивідуальний підхід, який передбачає врахування усього спектра особливостей розвитку дитини. Насамперед важливим є розуміння рівня пізнавального розвитку школяра, його мислення, пам'яті, уваги, а також емоційно-вольової сфери. Це дозволяє вчителю й психологу об'єктивно оцінити можливості учня та вибудувати навчальний процес так, щоб він був доступним і посильним. Значну роль відіграє визначення сильних сторін дитини, які стають основою для подолання труднощів: використання її інтересів, здібностей та нахилів створює мотиваційний фундамент для успішного навчання.

Індивідуальний підхід також означає адаптацію змісту освітніх програм, методів навчання та темпу роботи до особистих потреб учня. Для когось це може бути скорочення обсягу завдань, для когось – збільшення часу на виконання чи використання наочних матеріалів. Важливо, щоб освітній процес не був одноманітним, а передбачав застосування диференційованих завдань: одна й та сама тема може опрацьовуватись за допомогою різних способів подачі інформації та на різних рівнях складності. Такий підхід дає можливість кожній дитині працювати у своєму темпі та досягати поступових результатів [18].

Не менш суттєвим завданням є формування стійкої навчальної мотивації. Учням з труднощами у навчанні часто важко зосередитися на

результаті, тому надзвичайно важливо використовувати методи позитивного підкріплення: похвалу, підтримку, відзначення навіть невеликих успіхів. Це допомагає зміцнити віру у власні сили, підвищити самооцінку та поступово сформувати внутрішнє бажання вчитися. У такий спосіб індивідуальний підхід стає не лише інструментом підвищення результативності навчання, а й засобом розвитку особистості дитини, сприяючи її гармонійному становленню.

Другим важливим аспектом психолого-педагогічної підтримки є психологічна допомога, яка спрямована на створення комфортних умов для емоційного та особистісного розвитку учня. Передусім мова йде про забезпечення емоційно безпечного середовища, де дитина може вільно висловлювати свої думки та почуття, не боячись осуду чи покарання. Така атмосфера довіри та прийняття формує у школяра відчуття захищеності, що є основою для його подальшої активності та успішності у навчанні [21].

Значне місце в системі психологічної допомоги посідають індивідуальні та групові консультації, а також психокорекційні заняття. Вони дозволяють зосередитися на конкретних труднощах дитини, сприяють розвитку пізнавальних процесів, зменшують тривожність і допомагають адаптуватися до навчального середовища. Робота психолога з учнем спрямована на формування навичок емоційної регуляції, підвищення рівня стресостійкості та розвиток адекватної самооцінки, що особливо важливо для дітей, які часто зіштовхуються з відчуттям невдачі у навчанні.

Важливим напрямом є також проведення тренінгів соціальних навичок. На таких заняттях учні вчаться ефективно спілкуватися, працювати у групі, слухати інших і відстоювати власну позицію, а також конструктивно вирішувати конфлікти. Це сприяє не лише зниженню рівня соціальної ізоляції, а й формуванню позитивних відносин з однолітками. Додаткову роль відіграє організація груп підтримки для дітей, які мають схожі труднощі, адже у спільноті вони отримують відчуття приналежності, взаєморозуміння та солідарності [17].

Не менш значущою є профілактична робота, яка передбачає запобігання виникненню чи загостренню психологічних проблем. Це включає заходи, спрямовані на подолання шкільної тривожності, запобігання дезадаптації, а також протидію булінгу. Своєчасне виявлення ризиків і застосування превентивних методів дозволяють уникнути серйозних негативних наслідків для емоційного стану та соціального розвитку дитини. Таким чином, психологічна допомога виступає комплексним і системним напрямом підтримки, що не лише вирішує наявні труднощі, а й запобігає їхньому виникненню, забезпечуючи гармонійний розвиток і психологічне благополуччя учнів.

Третім ключовим аспектом психолого-педагогічної підтримки є педагогічні адаптації, які забезпечують доступність освітнього процесу для учнів з труднощами у навчанні. Насамперед вони стосуються зміни освітнього середовища: важливо чітко організувати робочий простір, зробити його структурованим та зрозумілим, а також зменшити кількість відволікаючих чинників. Це може бути правильне розташування парти, використання індивідуальних робочих місць чи спеціальних організаційних матеріалів, що допомагають дитині зосередитися на завданні [17].

Важливим інструментом адаптації є використання наочних матеріалів, схем, піктограм і візуальних підказок. Вони допомагають дитині краще зрозуміти та запам'ятати навчальний матеріал, особливо коли сприйняття інформації ускладнене. Візуалізація навчального процесу робить його більш зрозумілим, конкретним і доступним для учнів із різними особливостями сприйняття.

Необхідним елементом є й адаптація змісту освітніх завдань. Це може означати скорочення їх обсягу, поділ складних завдань на кілька етапів, поступове ускладнення матеріалу. Такий підхід допомагає дитині не перевантажуватися й виконувати завдання послідовно, що створює відчуття успіху на кожному кроці [19].

Окрему увагу слід приділяти методам оцінювання. Традиційні письмові роботи не завжди є ефективними для таких учнів, тому доцільно використовувати альтернативні форми: усний залік, підготовку презентацій чи проєктних робіт. Це дозволяє дитині проявити знання у зручній для неї спосіб, без зайвого стресу та відчуття невдачі.

Сучасна освіта також активно впроваджує спеціальні технології та ресурси, які значно полегшують процес навчання. Йдеться про використання електронних освітніх платформ, інтерактивних вправ, спеціальних програм для розвитку мовлення чи корекції освітніх труднощів. Вони урізноманітнюють навчальний процес, роблять його більш цікавим і гнучким.

Нарешті, важливо враховувати індивідуальний темп роботи учня. Діти з труднощами у навчанні часто потребують більше часу для виконання завдань, тому необхідно створювати умови, де дитина зможе працювати без поспіху, а також отримувати підтримку тоді, коли це потрібно. Надання додаткового часу дозволяє знизити рівень тривожності та підвищує якість виконаної роботи [18].

Таким чином, педагогічні адаптації – це система заходів, спрямованих на створення умов, у яких дитина зможе навчатися відповідно до своїх можливостей, відчувати успіх та поступово долати навчальні труднощі.

Четвертим важливим аспектом психолого-педагогічної підтримки є комплексність та командна взаємодія, яка передбачає тісну співпрацю всіх учасників освітнього процесу. Ефективна допомога дитині з труднощами у навчанні можлива лише за умови об'єднання зусиль педагогів, психологів, логопедів, дефектологів, соціальних педагогів та батьків. Кожен із цих фахівців виконує свою роль: педагог забезпечує доступність навчального матеріалу, психолог працює над емоційною сферою, логопед і дефектолог допомагають подолати мовленнєві чи когнітивні труднощі, а батьки створюють підтримувальне середовище вдома. Лише у тісній взаємодії можна досягти комплексного розвитку дитини.

Важливим етапом командної роботи є проведення спільних консультацій, під час яких фахівці та батьки узгоджують підходи й методи підтримки. На основі висновків інклюзивно-ресурсного центру (ІРЦ) розробляється індивідуальна програма розвитку, яка враховує особливості дитини та визначає конкретні цілі, завдання й методи їх досягнення. Така програма є гнучким документом і підлягає регулярному оновленню відповідно до змін у розвитку учня.

Системність підтримки забезпечується через регулярний моніторинг успіхів дитини. Команда фахівців відстежує динаміку розвитку, аналізує результати та, за потреби, вносить зміни у плани роботи. Це дозволяє уникнути формального підходу й забезпечити реальне врахування потреб учня [27].

Не менш важливим є поєднання індивідуальних і групових занять. Індивідуальна робота допомагає глибше опрацювати особисті труднощі дитини, тоді як групові заняття сприяють соціалізації, формуванню комунікативних навичок, умінню співпрацювати з іншими. Завдяки цьому дитина поступово інтегрується в колектив, почувається впевненіше серед однолітків.

Ще одним ключовим елементом комплексного підходу є забезпечення наступності між різними освітніми ланками – початковою, середньою та старшою школою. Це означає, що інформація про особливості розвитку та потреби дитини передається від одного педагогічного колективу до іншого, а програма підтримки адаптується відповідно до нових вимог і вікових особливостей. Така безперервність допомагає уникнути повторних криз адаптації та забезпечує стабільність у навчанні.

Отже, комплексність та командна взаємодія – це основа успішної психолого-педагогічної підтримки, яка дозволяє створити цілісну систему допомоги дитині, спрямовану на її гармонійний розвиток, подолання труднощів і максимально можливу реалізацію потенціалу [31].

Важливим складником системи психолого-педагогічної підтримки є роль батьків, адже саме вони найближче знають дитину, її сильні та слабкі сторони, особливості поведінки і розвитку. Активна участь батьків у складанні та реалізації індивідуальної програми розвитку є необхідною умовою для її ефективності. У співпраці з педагогами та психологами вони допомагають визначати реальні цілі й завдання, а також беруть участь у їх поетапному втіленні як у школі, так і вдома.

Одним із головних завдань батьків є формування позитивного ставлення дитини до навчання. Атмосфера підтримки, схвалення навіть невеликих досягнень, спільне обговорення успіхів і труднощів сприяють зростанню внутрішньої мотивації учня. Додатково батьки створюють сприятливі умови для навчання вдома: організовують зручний робочий простір, дбають про режим дня, забезпечують доступ до необхідних освітніх матеріалів та технічних ресурсів [35].

Не менш важливою є постійна взаємодія з педагогами та психологом. Регулярний обмін спостереженнями дозволяє вчасно виявляти проблеми та швидко реагувати на зміни в поведінці чи освітніх результатах дитини. Батьки також беруть участь у спільних консультаціях і тренінгах, які допомагають їм краще розуміти потреби своєї дитини, оволодівати ефективними методами підтримки та вдосконалювати власні виховні підходи.

Очікувані результати психолого-педагогічної підтримки стають відчутними завдяки злагодженій роботі педагогів, психологів, батьків та самої дитини. У першу чергу спостерігається зменшення освітніх труднощів і поступове підвищення успішності. Дитина починає краще засвоювати матеріал, активніше включається у навчальний процес. Розвиваються пізнавальні процеси – увага, пам'ять, мислення, а також зростає навчальна мотивація.

Поступово підвищується рівень соціальної адаптації та самостійності: учень легше встановлює контакт з однолітками, активніше бере участь у спільній діяльності, виявляє більше ініціативи. Водночас відбувається

формування позитивної самооцінки та впевненості у власних силах, що надзвичайно важливо для гармонійного розвитку особистості [38].

Завдяки підтримці дитина інтегрується у колектив, долає ризик ізоляції та отримує досвід ефективної взаємодії з іншими. Найважливішим результатом є розкриття індивідуального потенціалу та створення передумов для майбутньої самореалізації. Таким чином, психолого-педагогічна підтримка у поєднанні з активною роллю батьків не лише допомагає подолати наявні труднощі, а й забезпечує розвиток компетентної, впевненої у собі особистості, здатної успішно реалізуватися у суспільстві [40].

Таким чином, психолого-педагогічна підтримка – це не разовий захід, а цілісна, довготривала та системна діяльність, спрямована на те, щоб дитина почувалася комфортно в освітньому середовищі, долала труднощі у навчанні, розвивала свої здібності та формувала навички, необхідні для подальшого життя й успішної інтеграції у суспільство.

Психолого-педагогічна підтримка – це система взаємопов'язаних заходів, спрямованих на допомогу дитині з труднощами у навчанні для забезпечення її всебічного розвитку, соціалізації та ефективної інтеграції в освітній процес. Вона включає психологічну допомогу, педагогічні адаптації та створення сприятливого середовища, що дозволяє дитині реалізувати свій потенціал і подолати навчальні та особистісні труднощі.

1.2. Характеристика молодших школярів із труднощами навчання

Межі молодшого шкільного віку, які збігаються з роками навчання в початковій школі, нині визначаються від 6–7 до 9–10 років. У цей час відбувається подальший фізичний та психофізіологічний розвиток дитини, що створює передумови для систематичного шкільного навчання. Передусім удосконалюється діяльність головного мозку й нервової системи. Як зазначають фізіологи, до семи років кора великих півкуль досягає значного

рівня зрілості. Проте недосконалість її регулювальної функції виявляється у типовій для дітей цього віку поведінці, особливостях організації діяльності й емоційної сфери: школярі легко відволікаються, не здатні довго зосереджуватися, збудливі та емоційні. Для молодшого шкільного віку характерна нерівномірність психофізіологічного розвитку різних дітей. Зберігаються і відмінності в темпах розвитку хлопчиків і дівчаток: дівчата й надалі випереджають ровесників-хлопців. Як зазначають деякі дослідники, фактично у молодших класах «за однією партою сидять діти різного віку: у середньому хлопчики молодші від дівчаток на рік–півтора, хоча ця різниця й не відображається у календарному віці» [46].

Початок шкільного навчання зумовлює кардинальну зміну соціальної ситуації розвитку. Дитина стає «суспільним» суб'єктом і тепер має соціально значущі обов'язки, виконання яких оцінюється дорослими. Провідною діяльністю у цьому віковому періоді є навчальна, яка визначає головні зміни у психічному розвитку молодших школярів. У процесі освітньої діяльності формуються психологічні новоутворення, що становлять найважливіші досягнення розвитку цього етапу та слугують підґрунтям для подальшого вікового поступу. Протягом молодшого шкільного віку формується новий тип взаємин з оточенням: беззаперечний авторитет дорослого поступово зменшується, дедалі більшого значення набувають однолітки, зростає роль дитячого колективу.

Отже, центральними новоутвореннями молодшого шкільного віку виступають:

- якісно новий рівень розвитку довільної регуляції поведінки й діяльності;
- рефлексія, аналіз, формування внутрішнього плану дій;
- становлення нового пізнавального ставлення до навколишньої дійсності;
- орієнтація на групу однолітків.

Найважливіші новоутворення молодшого шкільного віку проявляються у когнітивній, емоційно-особистісній та соціальній сферах розвитку дитини. Сучасні українські науковці (І. Коновалова, Н. Лебедева, С. Максименко, О. Савченко та ін.) підкреслюють, що провідною діяльністю у цей період стає навчальна, яка поєднується з ігровою. Саме в цьому віці закладаються основи працелюбності, відповідальності та організованості, а також починає формуватися внутрішня мотивація до пізнання. Важливе значення має соціальне оточення: сім'я, школа й однолітки, які допомагають дитині поступово адаптуватися до нових умов життя [46].

За результатами досліджень О. Нагорної, діти молодшого шкільного віку ще значною мірою орієнтуються на зовнішню мотивацію – схвалення дорослих, їхню оцінку та вказівки. Проте поступово виникає внутрішнє прагнення до самостійності й досягнення успіхів. Учитель у цей час є центральною фігурою для дитини, оскільки саме він стає авторитетом і взірцем. Водночас поступово зростає й роль ровесників: спільні ігри, навчальні завдання та спортивні активності сприяють формуванню здатності до співпраці, взаємодопомоги та емпатії [35].

Українські науковці (О. Демченко, Н. Комарівська, Л. Любчак, Л. Присяжнюк) наголошують, що у віці 6–10 років у дітей формуються основи соціальної компетентності. Дружба на цьому етапі ще носить ситуативний характер і часто базується на спільних іграх чи інтересах, але саме вона є першою школою соціальних відносин. Діти починають цінувати такі риси, як доброта, щирість і справедливість, хоча ці уявлення ще не є стабільними [18].

Когнітивний розвиток молодших школярів характеризується становленням логічного мислення, уваги й пам'яті. Як зазначає І.Малишевська, у цей період поступово формується «Я-концепція» – дитина починає усвідомлювати себе як учня, прагне отримати визнання з боку вчителя та батьків, активно порівнює свої досягнення з результатами однолітків. У молодшому шкільному віці діти часто шукають відповіді на питання «Чи я вмію так само, як інші?», «Чи мене похвалять?», «Чи я кращий у чомусь?» [31].

Сучасні педагоги підкреслюють важливу роль ігрової та спортивної діяльності у розвитку дітей цього віку. Ігри, фізичні вправи та футбол, зокрема, допомагають формувати дисциплінованість, колективізм, уміння дотримуватися правил, розвивають наполегливість та самоконтроль. Через гру дитина легше засвоює нові знання й норми поведінки, вчиться співпрацювати та долати труднощі.

Разом із тим, небезпекою молодшого шкільного віку є виникнення відчуття невпевненості у тих дітей, яким важко адаптуватися до шкільних вимог чи встановити контакт із ровесниками. Низька успішність або часті невдачі можуть призвести до формування почуття меншовартості, що негативно позначається на самооцінці та бажанні вчитися [22].

Отже, молодший шкільний вік є періодом інтенсивного розвитку особистості, коли формуються основи освітньої діяльності, соціальної поведінки та внутрішньої мотивації. Від дорослих – батьків і вчителів – залежить, чи отримає дитина позитивний досвід успіху, підтримку у розвитку та навички співпраці, які стануть базою для подальшого гармонійного становлення.

Більшість дітей приходять до школи з бажанням навчатися і сприймають учіння як серйозну, суспільно важливу діяльність. З початком навчання майже всі школярі намагаються сумлінно ставитися до уроків. Дослідження показують, що у цей час у дітей формується певне уявлення про ідеального учня. Хоча воно ще нечітке, цей образ відіграє важливу роль у механізмі ставлення до навчання. З часом у деяких дітей ставлення до школи може змінитися: у класах із недосвідченими вчителями через три-чотири місяці частина учнів виявляє байдужість, небажання відвідувати школу [12].

Основною причиною цих явищ є недосконала організація освітньо-виховного процесу, недостатня активізація учбової діяльності та надмірне захоплення вправами на формування різних навичок. У 1–2 класах вправи виконуються із зацікавленістю, а в другому класі вони починають набридати. Для зміцнення позитивного ставлення до школи важливо враховувати

індивідуальні особливості учнів: серед них є впевнені та невпевнені у своїх силах, активні, що демонструють своє ставлення до школи, і ті, хто прагне залишатися непомітним, не виражаючи чітко свого ставлення.

Важливе значення має також ставлення учнів до вчителя. Першокласники, особливо ті, хто відвідував дитячий садок, спочатку не одразу звикають до позиції вчителя. Лише з часом, залежно від особистих якостей педагога, встановлюються нові ділові та водночас довірливі стосунки [24].

У 1–2 класах учні зазвичай не проявляють критичності до вчителя: вони виконують усі його вимоги, поважають і цінують його за навчання. Вимогливість і стриманість педагога діти пов'язують із серйозністю нового виду діяльності – учіння. Критичне ставлення може з'явитися в 3-му класі, якщо вчитель допускає помилки у освітньо-виховному процесі.

Молодший шкільний вік є надзвичайно важливим періодом шкільного дитинства. Висока сенситивність цього віку відкриває великі можливості для різнобічного розвитку дитини. Основні досягнення цього періоду зумовлені провідним характером освітньої діяльності і багато в чому визначають успіхи у наступних роках навчання: до кінця молодшого шкільного віку дитина повинна прагнути до навчання, вміти вчитися та вірити у власні сили. Повноцінне проживання цього етапу та його позитивні надбання створюють основу для подальшого розвитку дитини як активного суб'єкта пізнання і діяльності [26].

Отже, сучасні підходи (2000–2025 рр.) розглядають молодший шкільний вік як передкритичний етап становлення особистості, у якому поєднуються потреба у визнанні, прагнення до пізнання й активний розвиток соціальних навичок. Підтримка з боку дорослих, позитивний досвід дружніх стосунків та залучення до ігрової й спортивної діяльності виступають ключовими факторами успішного розвитку дитини.

Отже, молодший шкільний вік характеризується інтенсивним розвитком психіки та особистості дитини. У цей період змінюється її соціальна ситуація

розвитку, провідна діяльність, відбуваються значні трансформації психічних процесів. Взаємодія емоцій, почуттів, моральних знань, навичок та звичок сприяє формуванню специфічних особистісних новоутворень, важливих для морального розвитку. Навчальна діяльність, яка домінує в цей період, створює основу для переходу молодшого школяра до підліткового віку. Таким чином, головним завданням дорослих у роботі з дітьми цього віку є створення оптимальних умов для розвитку та реалізації їхніх здібностей із урахуванням індивідуальних особливостей кожної дитини.

Роль співпраці в подоланні труднощів у навчанні молодших школярів із особливими освітніми потребами

Однією з ключових умов впровадження інклюзивної моделі в освітньому закладі є налагодження ефективної співпраці фахівців, що спрямована на створення освітнього середовища, максимально сприятливого для всебічного розвитку всіх учнів, зокрема дітей з особливими освітніми потребами [32].

Успішна реалізація інклюзії неможлива без спеціального дефектологічного супроводу. Тому однією з актуальних проблем інклюзивної освіти, яка потребує вирішення на сучасному етапі, є кадрове забезпечення інклюзивних закладів. До штатного розпису таких закладів мають бути включені додаткові посади: педагог-дефектолог, реабілітолог, логопед, а також асистент педагога (вихователя) інклюзивного класу або групи.

Необхідність вирішення різноманітних питань, пов'язаних із розвитком педагогічної взаємодії, підкреслюють сучасні українські вчені, серед яких Д. Бондаренко, Т. Бороквіна, Н. Дятленко, О. Дорошенко, Т. Ілляшенко, Н. Квітка, Л. Коваль-Бардаш, Р. Козенко, А. Колупаєва, Н. Компанець, А. Лапін, О. Мартинчук, Ю. Найда, Т. Пікож, С. Поліщук, І. Садова, Н. Софій, К. Супрун, Н. Ярмола, І. Яцемірська.

В умовах закладу загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням одним з суттєвих моментів є створення додаткових необхідних умов, забезпечення підтримки та супроводу дітей з особливими потребами [38].

Особливістю освітньо-виховного процесу дітей з особливими освітніми потребами є його корекційна спрямованість. Корекційно-розвиткову роботу в умовах інклюзивного навчання здійснюють спеціальні фахівці: дефектолог (логопед, олігофренопедагог, тифлопедагог, сурдопедагог), спеціальний психолог, соціальний працівник. Однак, не стоять осторонь корекційної допомоги й інші учасники освітньої команди, а саме: вчителі, асистенти вчителів, музичні керівники, фахівці з ЛФК та ін. Спеціалісти з проблем розвитку дітей з особливостями психофізичного розвитку можуть багато в чому допомогти педагогам. Дефектологи, фізіотерапевти, психологи, невропатологи, фахівці з фізкультури, працетерапії, терапії поведінки, соціальні працівники – всі вони можуть закласти свої цеглинки в підвалини успішного інклюзивного класу [39].

Система комплексної корекційно-розвиткової підтримки дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзії передбачає:

- Медичну допомогу (лікування основного захворювання, підтримуюча терапія, лікувальна фізкультура, масаж та ін.). Наприклад, дитина із загальними соматичними захворюваннями у медичному блоці школи може отримати необхідний препарат (інсулін); відвідувати групу лікувальної або оздоровчої фізкультури замість основної групи з фізичного виховання; дитина з церебральним паралічем отримує реабілітаційну підтримку у вигляді стимулюючого чи розслаблюючого масажу та інші процедури.
- Педагогічну допомогу (навчання, виховання та розвиток). Наприклад, педагог підбирає технології подачі та відтворення освітнього матеріалу відповідно до потреб учня; організовує додаткову індивідуальну роботу; створює умови для соціальної адаптації учня.
- Психологічну допомогу (психологічна корекція, оптимізація сімейного клімату). Психолог школи проводить сімейне консультування; організовує спільні заходи у класі; допомагає у подоланні конфліктів та проводить індивідуальну психокорекційну роботу з учнями.

- Соціальну допомогу (створення можливостей для соціалізації та інтеграції). Наприклад, соціальний педагог сприяє адаптації учня; проводить заняття з учнівським і батьківським колективом; допомагає усвідомити професійний вибір; дбає про позитивний сімейний мікроклімат [40].

Відомо, що ефективність освітньо-виховної, корекційно-розвиткової та лікувально-профілактичної роботи в інклюзивному класі значною мірою залежить від скоординованої діяльності педагога та різнопрофільних фахівців (соціального працівника, дефектолога, медичного працівника, психолога, асистента вчителя, реабілітолога, батьків), які входять до складу освітньої команди. Фаховий супровід дитини з особливостями психофізичного розвитку забезпечує формування необхідних навичок і вмінь, а також мінімізує вплив фізичних і психічних обмежень на процес здобуття освіти.

Склад освітньої команди визначається індивідуальними особливостями дитини та її психолого-педагогічними характеристиками. Члени команди спільно оцінюють рівень розвитку кожної дитини, розробляють довгострокові та короткострокові індивідуальні плани роботи, реалізують їх разом із дитиною, визначають необхідність залучення додаткових фахівців, планують додаткові послуги, аналізують та оцінюють результати спільної діяльності, а також систематично підвищують свою професійну кваліфікацію [46].

Фахівці спеціальної освіти в рамках організації роботи освітньої команди загальноосвітнього закладу виконують такі функції:

- надають консультативно-методичну підтримку педагогам, які працюють з дітьми з особливими потребами, а також батькам;
- беруть участь у оцінюванні психофізичного розвитку дитини, визначенні та погодженні аспектів навчання, що потребують застосування спеціальних методик, адаптації завдань, модифікації класного середовища або створення особливого графіка освітнього навантаження; визначають довгострокові цілі та короткострокові завдання, критерії оцінювання та плани роботи для кожного погодженого аспекту;

- на основі спостережень та узагальнення результатів роботи на кожному етапі реалізації індивідуальної програми розвитку (ІПР) формують рекомендації та беруть участь у планових та позапланових засіданнях освітньої команди закладу.

Ефективність корекційної роботи значною мірою залежить від оптимального вирішення організаційних питань усіма членами команди: складання корекційно-розвиткової програми, вибору форми проведення занять; підбору й комплектації корекційних груп; визначення тривалості та режиму занять [45].

При складанні корекційно-розвиткової програми необхідно дотримуватися таких методичних вимог: чітко сформулювати основну мету психолого-педагогічної корекційної роботи; виділити коло завдань, які повинні конкретизувати основну мету; визначити зміст корекційних занять, враховуючи структуру дефекту та індивідуально-психічні особливості дитини, розвиток провідного виду діяльності; визначити форму роботи з дитиною (групова, сімейна, індивідуальна); підібрати відповідні методи й техніки із врахуванням вікових, інтелектуальних та фізичних можливостей дитини; запланувати форму участі батьків та інших спеціалістів у корекційному процесі; розробити методи аналізу оцінки динаміки корекційно-розвиткового процесу; підготувати приміщення, необхідне обладнання та матеріали. Ця корекційна програма є важливою складовою у розробці індивідуального плану розвитку дитини.

Потрібно скласти графік нарад консультативно-педагогічної групи, а також організувати додаткові зустрічі, коли в них виникає потреба. Це дає змогу контролювати впровадження індивідуального освітнього плану (ІП), індивідуальної програми розвитку, оцінювати їх ефективність та вносити необхідні зміни до окремих їх складових [3].

Зарубіжні науковці (Zigmond and Magiera) зазначають, що важливим є спільні обговорення, обмін ідеями щодо особливостей навчання конкретних учнів. Результати досягаються за рахунок поєднання знань педагога щодо

обсягу освітнього матеріалу відповідно до програми, загальних підходів роботи з класом та фахівців спеціальної освіти або ресурсних центрів, які можуть запропонувати спеціальні методики, адаптацію викладання відповідно до певного порушення (порушення слуху, зору тощо).

Корекційно-розвиткова робота здійснюється засобами педагогічного процесу – його змістом, методикою, організаційними формами. В інклюзивному закладі рішення стосовно форм, методів, засобів роботи з дитиною ухвалюється колективно; члени команди несуть колективну відповідальність за результат. Також необхідно пам'ятати, що: батьки – рівноправні членами команди; всі члени команди мають рівний статус і вважаються однаково важливими; знання та вміння представників різних дисциплін інтегруються під час розробки та реалізації освітнього плану роботи з дитиною [2].

Члени освітньої команди розглядають навчання дитини не як просте виконання окремих вправ із розвитку психолого-педагогічних навичок, а як цілісну, свідому діяльність, по можливості усвідомлену самою дитиною. При цьому зміни окремих психічних процесів і структур повинні поєднуватися з оптимізацією умов життя, виховання та навчання, у яких перебуває дитина.

Таким чином, корекційна робота вчителя з учнем у класі не обмежується простим тренуванням умінь і навичок, тобто виконанням вправ чи завдань із підручника за чітко визначеними інструкціями. Вона спрямована на закріплення освітньої діяльності у різних її формах. Наприклад, для дитини з порушеннями пізнавального розвитку необхідно зменшити обсяг матеріалу за темою, надати більше часу для осмислення та виконання завдань, передбачити допоміжні заходи – підказки, інструкції, демонстрацію та час на їх виконання, організувати підтримку асистента під час уроку, а також визначити матеріал і завдання, які потребують індивідуальної корекційно-розвиткової роботи.

Корекційно-розвиткова складова освітнього процесу має носити випереджальний характер: вона не лише вдосконалює вже наявні вміння, а й активно формує ті навички та компетенції, що повинні розвинутися

найближчим часом. Для цього необхідна координація дій усіх фахівців, які працюють з дитиною: логопеда, дефектолога, учителя, психолога, лікаря, асистента вчителя та батьків [6].

Окрім співпраці зі спеціалістами та представниками шкільної спільноти, вчитель у класі безпосередньо взаємодіє з асистентом. Вчитель і асистент під час освітньо-виховного процесу дотримуються корекційно-компенсаторного підходу, який проявляється в дотриманні визначених правил і технологій роботи з учнями з особливими освітніми потребами. Зокрема, це стосується внесення змін в організацію освітнього процесу, тобто диференційованого викладання, що передбачає адаптацію подачі матеріалу та способів оцінювання. Вчитель розробляє та трансформує завдання з підручника відповідно до потреб окремої дитини або групи учнів і визначає методи оцінювання виконання завдань. Асистент у цьому процесі активно залучається для реалізації адаптованих заходів під час уроку.

Діяльність усіх фахівців освітнього закладу спрямована на досягнення головної мети – підготовку дитини до самостійного життя. При цьому особлива увага приділяється тому, щоб допомога та підтримка під час навчання не перевищували необхідний рівень, оскільки надмірна підтримка може призвести до залежності дитини від дорослих [8].

Сучасні дослідження підтверджують, що інклюзивна школа неможлива без професійного педагогічного співробітництва. Діти з особливими освітніми потребами часто мають широкий спектр специфічних потреб, які задовольнити може лише команда фахівців різного профілю. Один педагог не здатен одночасно опікуватися когнітивним, моторним, соціальним та комунікативним розвитком дитини. Цю задачу ефективно вирішує лише команда, яка активно співпрацює та обмінюється знаннями й інформацією.

Отже, взаємодія фахівців загальної та спеціальної освіти є ключовим елементом професійного співробітництва в інклюзивному освітньому закладі. Усвідомлення принципів ефективної співпраці допомагає педагогам організувати навчання учнів з особливими потребами, сприяти їхній

соціальної адаптації, а також набувати нових навичок командної роботи та реалізації освітньої й розв'язкової діяльності.

Водночас прийняття відповідальності за навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі не означає працювати самотужки, беручи на себе всю відповідальність. Насамперед це передбачає участь у командній роботі, співпрацю з колегами, а також виконання ролі консультанта та партнера для батьків.

1.3. Зміст психолого-педагогічної підтримки дітей із труднощами навчання

Поняття «труднощі в навчанні» у науковій літературі трактується по-різному залежно від тієї галузі, в межах якої його використовують. Українські та зарубіжні дослідники аналізують це явище переважно у педагогічному, психологічному та соціальному аспектах.

У психологічній науці поширені поняття «бар'єр» та «дисфункція», якими позначають чинники, що перешкоджають нормальному розвитку або засвоєнню знань. Такі перешкоди можуть мати різне походження, зокрема бути пов'язаними з особливостями когнітивного розвитку дитини [5].

Проблематика навчальних складнощів у школярів вже багато років перебуває в полі зору науковців. За їхніми дослідженнями, близько 12,5% учнів стикаються з істотними труднощами у навчанні. Це доволі значна частка школярів, які потребують підвищеної уваги та спеціальних освітніх заходів для забезпечення успішності. Така ситуація суттєво ускладнює роботу педагога, оскільки вчитель має враховувати індивідуальні потреби всіх учнів класу. Для цього необхідно володіти різними методиками навчання, адаптувати навчальний матеріал, пропонувати індивідуальні завдання та організовувати додаткову підтримку для дітей, що мають труднощі. Важливу роль у цьому процесі також відіграє співпраця з батьками та фахівцями інших

профільних сфер, що сприяє створенню сприятливих умов для навчального успіху учнів [7].

Л. Прохоренко розглядає навчальні труднощі з позиції психології, акцентуючи увагу на порушеннях когнітивного розвитку, які можуть знижувати здатність дітей успішно засвоювати знання. Типові ознаки таких порушень охоплюють низку легких аномалій розвитку, що проявляються у недостатній сформованості емоційно-вольової сфери, сповільненому психічному розвитку, незрілості особистості та незначних збоях у пізнавальних процесах. Такі особливості найчастіше виявляються у поведінці під час гри та впливають на формування навчальних умінь. Наприклад, дитина з когнітивними труднощами може швидше втрачати увагу, напружуватися в навчальних ситуаціях або відчувати дискомфорт, що потребує диференційованого навчального підходу й включення фахівців у сфері дитячого розвитку [46].

Існує група труднощів, що пов'язані з нейропсихологічними особливостями й об'єднані у поняття «специфічні труднощі навчання» (Specific Learning Difficulties, SpLD). Ці труднощі визначають інший спосіб сприймання та оброблення інформації учнем [51].

Існують також й навчальні труднощі як ситуація, коли шкільні результати не відповідають стандартам навчальних вимог через обмеження дитини в повному засвоєнні матеріалу та виконанні завдань. Експерт з питань обдарованості Керол Бейнбрідж також наголошує, що труднощі проявляються там, де реальні досягнення учня нижчі, ніж можна передбачити з огляду на його здібності. Обидва підходи підкреслюють, що неуспішність зумовлена розривом між тим, що дитина потенційно може продемонструвати, та фактичними результатами. Пояснювати таку розбіжність можна різними чинниками: недостатнім засвоєнням навчального матеріалу, невідповідними умовами навчання, відсутністю підтримки, низькою мотивацією чи несприятливими особистими або соціальними обставинами.

Труднощі у навчанні можна розуміти як невідповідність рівня підготовки учня вимогам освітнього змісту, що виявляється після певного проміжку часу – наприклад, після завершення теми чи семестру. Така невідповідність проявляється у нездатності школяра відповісти на запитання чи виконати завдання під час контрольних заходів. Отже, труднощі розглядаються як недосягнення одного або кількох навчальних критеріїв на окремому етапі освітнього процесу. Це є свідченням відставання, що виникає через неспроможність школяра виконати вимоги навчальної програми в конкретний період часу [33].

У трактуванні С. Гончаренка навчальні труднощі розуміються як недостатній рівень засвоєння окремими школярами навчального матеріалу, що актуальний на певному етапі освітнього процесу. Це визначення підкреслює, що проблема виникає саме тоді, коли учень не може опанувати той зміст, який вивчається на даний момент. Причини таких труднощів можуть мати різну природу та охоплюють як індивідуальні психофізіологічні особливості учнів, так і несприятливі умови сімейного чи шкільного середовища. Таким чином, поняття навчальних труднощів і відставання тісно пов'язані між собою: якщо труднощі не коригуються, вони здатні перерости у більш серйозні прояви неуспішності. Тому важливим завданням є своєчасне виявлення причин відставання, їх аналіз та усунення через підтримку й спеціальні освітні заходи, що дозволяє запобігти поглибленню проблем [14].

Питання неуспішності школярів традиційно привертає інтерес педагогів, медиків, психологів та інших фахівців. Однак у більшості досліджень домінує педагогічний підхід, орієнтований переважно на профілактику та виправлення неуспішності, тоді як детальний аналіз психологічних та інших механізмів, що перешкоджають ефективному засвоєнню знань, нерідко залишається поза увагою [16].

Причини навчальних невдач можуть бути багатогранними й проявлятися у різних сферах: соціальних умовах життя дитини, особливостях її темпераменту чи спадковості, емоційній напрузі, проблемах у взаємодії з

учителем або однолітками, невідповідності освітніх вимог індивідуальним можливостям тощо. Це свідчить, що неуспішність у школі має комплексний характер і відображає взаємодію численних внутрішніх та зовнішніх факторів.

Психолого-педагогічна підтримка дітей, які мають труднощі в навчанні, є важливою складовою освітнього процесу, адже саме вона забезпечує умови для гармонійного розвитку, подолання бар'єрів у засвоєнні знань та формування впевненості у власних силах. Сучасні дослідження українських педагогів і психологів підкреслюють, що допомога таким дітям повинна мати комплексний характер і охоплювати діагностичний, корекційно-розвитковий, методичний, соціально-педагогічний, консультативний та профілактичний аспекти [41].

Першим етапом виступає діагностика, що дозволяє виявити специфіку труднощів навчання. Вона спрямована на визначення рівня розвитку пізнавальних процесів – уваги, пам'яті, мислення, мовлення, уяви – та особливостей мотиваційної сфери. Важливо з'ясувати не лише освітні проблеми, але й емоційний стан дитини: рівень шкільної тривожності, самооцінки та особливості взаємодії з ровесниками і вчителями. Такий аналіз дає змогу визначити як сильні сторони школяра, так і ті зони, які потребують спеціальної підтримки.

На основі результатів діагностики розробляється індивідуальна корекційно-розвиткова робота. Вона може включати спеціальні вправи для розвитку уваги, пам'яті, логічного мислення, мовлення, а також завдання на формування навичок планування, самоконтролю та організації власної діяльності. Корекційна підтримка часто поєднує елементи ігрових методик, арт-терапії, інтерактивних вправ чи використання цифрових освітніх ресурсів. Важливим завданням є також робота з емоційною сферою: зниження тривожності, формування впевненості у власних силах, підтримка позитивної самооцінки та мотивації до навчання [38].

Окреме місце займає методична підтримка, що передбачає адаптацію освітніх програм та завдань відповідно до можливостей дитини. Вчителю

необхідно застосовувати диференційований та індивідуальний підхід, обирати доступні та зрозумілі способи пояснення матеріалу, використовувати візуальні схеми, інтерактивні презентації, практичні завдання. Надзвичайно важливо створювати ситуації успіху, які сприяють формуванню внутрішньої мотивації та позитивного ставлення до навчання.

Соціально-педагогічний напрям підтримки передбачає налагодження партнерської взаємодії між учителями, батьками, психологами, логопедами та іншими спеціалістами. Важливим завданням є створення сприятливого мікроклімату в класі, профілактика булінгу, розвиток толерантності та взаємоповаги серед учнів. Для дітей, які мають труднощі, необхідно забезпечити умови для відчуття власної значущості в колективі, підтримувати їхні успіхи та формувати навички співпраці [38].

Важливим складником є консультативно-просвітницька робота з батьками та педагогами. Для цього організуються консультації, семінари та тренінги, на яких дорослі отримують рекомендації щодо підтримки дитини вдома та під час навчання. Така робота спрямована на формування у батьків та вчителів розуміння індивідуальних потреб учня і шляхів ефективної взаємодії з ним.

Не менш значущим є профілактичний аспект, який полягає у попередженні формування стійких труднощів та дезадаптації. Він включає підтримку освітньої мотивації через ігрову, спортивну та творчу діяльність, роботу з класом щодо прийняття однолітків з особливими потребами, а також заходи, спрямовані на профілактику емоційного виснаження педагогів і батьків [40].

Таким чином, психолого-педагогічна підтримка дітей із труднощами навчання має бути комплексною, багаторівневою та постійною. Вона поєднує діагностику, корекцію, адаптацію освітнього процесу, соціальну взаємодію та консультативно-просвітницьку діяльність. Лише у такому випадку створюються умови для успішної адаптації дитини в шкільному середовищі, гармонійного розвитку її особистості та формування позитивного образу «Я».

Психолого-педагогічна підтримка дітей із труднощами навчання є багатокомпонентним процесом, що охоплює діагностичні, корекційні, методичні, соціальні та профілактичні напрями роботи. Вона спрямована не лише на подолання конкретних труднощів у засвоєнні знань, а й на створення сприятливих умов для гармонійного розвитку особистості, формування позитивної мотивації та соціальної адаптації школярів [37].

Водночас сучасна освітня практика доводить, що ефективність такої підтримки значною мірою залежить від використання напрацьованих моделей і підходів, які апробовані у світовій та національній педагогіці. Досвід зарубіжних країн дає можливість простежити сучасні тенденції в організації допомоги дітям з особливими потребами, тоді як вітчизняні дослідження зосереджуються на врахуванні культурних, соціальних та освітніх реалій України. Саме тому доцільним є звернення до аналізу зарубіжного та вітчизняного досвіду, що дозволить виявити сильні сторони кожного підходу, а також визначити можливості їх адаптації до сучасної української школи.

Зарубіжний і вітчизняний досвід організації психолого-педагогічної підтримки дітей із особливими освітніми потребами демонструє різноманітні підходи до створення інклюзивного та підтримуючого освітнього середовища, що сприяє гармонійному розвитку дітей з різними труднощами у навчанні та розвитку.

У зарубіжній практиці психолого-педагогічна підтримка дітей із особливими освітніми потребами зазвичай базується на принципах інклюзії, раннього втручання та комплексного підходу. У багатьох країнах розроблені національні стандарти інклюзивної освіти, які передбачають адаптацію освітніх програм, застосування спеціальних методик та технологій, а також активну участь психологів, логопедів, дефектологів та соціальних педагогів у освітньо-виховному процесі. Наприклад, у США та країнах Європи широко застосовуються індивідуальні освітні плани (Individualized Education Programs, IEP), які розробляються для кожної дитини з урахуванням її здібностей, потреб і темпу розвитку. У рамках таких планів передбачено поєднання

індивідуальної та групової роботи, використання адаптованих освітніх матеріалів, спеціальних освітніх технологій та регулярне оцінювання успішності дитини. Значну увагу приділяють також розвитку соціальних навичок, емоційної компетентності та взаємодії з однолітками [45].

У США система психолого-педагогічної підтримки ґрунтується на комплексному підході та законодавчому регулюванні. Закон «Про освіту осіб з особливими потребами» гарантує кожній дитині з обмеженими можливостями право на індивідуальну освітню програму (Individualized Education Program, IEP). Цей документ складається з участю батьків, учителів та спеціалістів і містить чіткі цілі навчання, методи їх досягнення, корекційні заходи та засоби оцінювання успішності. У школах широко застосовуються диференційовані методики навчання, спеціальні технології для розвитку когнітивних та соціальних навичок, логопедичні та психокорекційні програми. Крім того, активно працюють консультативні центри, де діти отримують індивідуальні та групові заняття, а батьки — психологічну підтримку і рекомендації щодо домашнього супроводу.

У країнах Європи, таких як Велика Британія, Німеччина, Франція та Швеція, інклюзія в освіті також є основним принципом. Наприклад, у Великій Британії існують спеціальні команди підтримки (Special Educational Needs Coordinators, SENCO), які координують навчання дітей із особливими потребами у школі, розробляють адаптовані програми та слідкують за виконанням індивідуальних планів. У Німеччині активно застосовується модель інтегрованих класів, де діти з труднощами у навчанні навчаються разом із іншими учнями, але отримують додаткову підтримку у вигляді асистентів учителів, корекційних уроків і спеціалізованих курсів. У Франції створюються психолого-педагогічні центри, які проводять комплексну оцінку потреб дитини, розробляють план інтервенції та консультують педагогів і батьків [5].

У скандинавських країнах (Швеція, Фінляндія, Норвегія) основна увага приділяється розвитку інклюзивного середовища та ранньому втручання. У

школах використовується принцип навчання у «звичайних умовах з підтримкою», що передбачає адаптацію матеріалів, гнучкий темп навчання, роботу з асистентами та спеціалістами. Велика увага приділяється розвитку соціальних навичок і емоційної компетентності дітей, оскільки вважається, що успішна соціальна інтеграція є невід'ємною складовою освітньої успішності.

У Канаді та Австралії психолого-педагогічна підтримка дітей із особливими освітніми потребами будується на принципах індивідуалізації та командної роботи. У школах створюються мультидисциплінарні команди, до яких входять педагоги, психологи, логопеди, дефектологи та соціальні працівники. Вони разом розробляють план розвитку дитини, проводять регулярний моніторинг результатів і при необхідності коригують навчальний процес. Важливим аспектом є також активна участь батьків у всіх етапах планування та реалізації підтримки.

У багатьох зарубіжних країнах активно працюють центри підтримки дітей із особливими освітніми потребами, де надаються консультації, психокорекційні заняття, тренінги для дітей та батьків. Психолого-педагогічна підтримка інтегрується у звичайні школи через систему додаткових послуг: асистентів учителів, корекційних груп, спеціалізованих програм для розвитку когнітивних та комунікативних навичок. Особливу увагу приділяють підготовці педагогів до роботи в інклюзивному середовищі, розвитку компетентностей щодо диференціації освітніх завдань, адаптації методів навчання та ефективної взаємодії з батьками [5].

Вітчизняний досвід організації психолого-педагогічної підтримки дітей з особливими освітніми потребами також демонструє значні досягнення. В Україні функціонують інклюзивно-ресурсні центри (ІРЦ), що забезпечують комплексну діагностику, надання консультацій, розробку індивідуальних програм розвитку та координацію роботи педагогів, психологів і батьків. Школи активно впроваджують інклюзивні класи, де діти з особливими потребами навчаються разом з однолітками, отримуючи необхідну підтримку у вигляді диференційованих завдань, адаптованих освітніх матеріалів та

спеціальних програм. Велике значення надається роботі психологів, логопедів і соціальних педагогів у школі, проведенню групових та індивідуальних занять, тренінгів соціальних навичок та психокорекційних програм.

Вітчизняна практика також підкреслює роль батьків у підтримці дітей. Вони беруть активну участь у складанні та реалізації індивідуальних програм розвитку, взаємодіють з педагогами і психологами, відвідують консультації та тренінги. Особлива увага приділяється підготовці вчителів до роботи в інклюзивному класі, ознайомленню з сучасними методами адаптації освітнього процесу та психолого-педагогічної підтримки.

Загалом, як зарубіжний, так і вітчизняний досвід демонструє, що ефективна психолого-педагогічна підтримка дітей з особливими освітніми потребами базується на принципах комплексності, індивідуалізації, системності та тісної взаємодії всіх учасників освітнього процесу. Вона включає адаптацію освітнього середовища, диференціацію завдань, розвиток когнітивних і соціальних навичок, психокорекційні заходи та активну участь батьків, що дозволяє дитині реалізувати свій потенціал і успішно інтегруватися в освітній і соціальний простір.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ТРУДНОЩАМИ В НАВЧАННІ

2.1. Характеристика форм і методів дослідження психолого-педагогічної підтримки

Виявлення труднощів у навчанні становить важливий аспект педагогічної діяльності, спрямованої на з'ясування чинників, що перешкоджають учневі успішно засвоювати навчальний матеріал. Така робота включає систематичне вивчення проблем, з якими стикаються діти, з метою забезпечення своєчасної та ефективної підтримки, а також розробки індивідуалізованих стратегій навчання [11].

Основні етапи діагностики труднощів у навчанні:

1. **Спостереження за освітньою діяльністю дитини.** Першим етапом діагностики є спостереження за поведінкою учня під час занять. Педагог або психолог відзначає, як дитина виконує завдання, реагує на інструкції, наскільки активно бере участь у освітньому процесі.

2. **Аналіз освітніх результатів.** Необхідно оцінити успішність учня за певний період, звернувши увагу на його оцінки, характерні помилки, труднощі у виконанні завдань. Це дає змогу визначити, у яких саме сферах виникають проблеми: у розумінні матеріалу чи під час практичного виконання.

3. **Оцінювання пізнавальних процесів.** Для виявлення причин труднощів важливо дослідити рівень розвитку основних когнітивних функцій – уваги, пам'яті, мислення, уяви, мовлення. Недостатній розвиток цих процесів може призводити до труднощів із концентрацією, запам'ятовуванням чи засвоєнням нової інформації [13].

4. **Діагностичні інструменти та тести.** Для більш точного визначення проблем застосовуються психолого-педагогічні методики. Це можуть бути тести на рівень мислення, читання, письма, логіки чи математичних здібностей, зокрема «Кубики Коса» (С. Кохс), «Будинок, дерево, людина» (Д. Бак).

5. **Бесіда з учнем.** Важливим етапом діагностики є інтерв'ю з дитиною, яке дає можливість зрозуміти її ставлення до навчання, внутрішні переживання та можливі страхи. Учень може відчувати тривожність або низьку самооцінку, що негативно позначається на його освітніх досягненнях.

6. **Бесіда з батьками.** Спілкування з родиною дозволяє отримати додаткові відомості про поведінку дитини вдома, її ставлення до навчання та рівень підтримки, яку вона отримує від сім'ї. Це допомагає створити повнішу картину причин можливих труднощів [17].

7. **Спостереження за емоційною сферою.** Навчальні труднощі можуть бути тісно пов'язані з емоційними проблемами – підвищеною тривожністю, страхом невдачі, агресивністю або апатичністю. Вчасне виявлення таких труднощів має важливе значення, адже вони здатні блокувати освітній процес.

8. **Медичне обстеження.** У певних випадках проблеми у навчанні зумовлені фізичними станами дитини: порушенням слуху чи зору, неврологічними або фізіологічними розладами. Консультація з лікарями дає змогу визначити ці фактори та врахувати їх у подальшій роботі.

Діагностика труднощів у навчанні дає змогу своєчасно виявляти проблеми та забезпечувати дитині необхідну підтримку, що сприяє її успішній адаптації до освітнього процесу й досягненню кращих результатів.

Обстеження труднощів у навчанні учнів 3-го класу виступає важливим інструментом для виявлення перешкод, з якими діти можуть зіштовхуватися під час засвоєння матеріалу, а також для оперативного надання допомоги. З цією метою застосовуються різноманітні методики, що дозволяють оцінити як навчальні досягнення, так і соціально-психологічні аспекти [20].

Методи діагностики труднощів у навчанні учнів 3-го класу, використані нами під час дослідження, включають: спостереження, аналіз освітньої успішності, свідоцтва досягнень, тест на визначення мотивації, тест на рівень самооцінки та тест на стосунки в класі.

1. Спостереження

Спостереження за освітньою діяльністю учнів є найбільш доступним і первинним методом діагностики. Вчитель звертає увагу на такі аспекти:

- рівень концентрації уваги під час уроків;
- активність у виконанні колективних завдань;
- участь та ініціативність на уроці;
- здатність виконувати завдання самостійно;
- реакції на труднощі, зокрема переживання, агресивну поведінку або апатію.

Такий підхід дозволяє отримати загальне уявлення про навчальні поведінкові патерни учня та виявити можливі проблеми, наприклад, неуважність або затримки у виконанні завдань.

2. Аналіз успішності

Аналіз успішності передбачає оцінку результатів освітньої діяльності та оцінок учня за певний період. Цей метод допомагає визначити конкретні сфери, у яких учень відчуває труднощі, наприклад:

- недостатнє засвоєння математичних понять;
- проблеми з читанням або письмом;
- труднощі з логічним мисленням та аналізом текстів.

Такий аналіз дозволяє оцінити як загальний рівень знань учня, так і динаміку його навчання, що дає змогу виявити прогрес або відставання в окремих предметах.

3. Свідоцтва досягнень

Свідоцтва досягнень виконують роль індивідуального портфоліо учня, куди включаються результати тестів, виконаних завдань, творчих робіт та

відгуки вчителя. Це дає змогу всебічно оцінити розвиток учня за різними критеріями:

- академічні успіхи;
- рівень творчої активності;
- практичні навички та вміння.

Такий підхід дозволяє вчителю відстежувати прогрес учня в різних сферах навчання та визначати області, де він досяг значних результатів або потребує додаткової підтримки.

4. Тест на мотивацію до навчання (Н. Лусканова)

Мотивація є важливою складовою успішного освітнього процесу. Для оцінки мотиваційного аспекту використовують спеціальні тести, що допомагають визначити зацікавленість учня в навчанні, його ставлення до школи, предметів та вчителів. При проведенні опитування школярів ставилися такі запитання:

- Чи подобається тобі навчання?
- Які предмети тобі подобаються найбільше і чому?
- Що тебе стимулює під час освітнього процесу?

Результати тесту дають змогу вчителю з'ясувати, чи має дитина внутрішню мотивацію до навчання, або виконує завдання лише під впливом зовнішнього контролю.

5. Тест на самооцінку (Піп Вілсон)

Цей тест дає змогу визначити, як учень сприймає власні здібності та досягнення. Це важливо для виявлення можливих випадків заниженої самооцінки, яка може ускладнювати навчальний процес. У тесті використовувалися такі запитання:

- Як ти оцінюєш свої успіхи у навчанні?
- Чи вважаєш себе здібним учнем?
- Чи задоволений ти своїми шкільними досягненнями?

Рівень самооцінки дитини значно впливає на її активність у навчанні та готовність долати нові виклики.

6. Тест на стосунки в класі (авторський)

Тест на стосунки в класі дає змогу оцінити, як учень адаптований у соціальному середовищі. Основна увага приділяється взаєминам з однокласниками та вчителями, рівню соціальної підтримки та наявності друзів. Учням ставили такі запитання:

- З ким із однокласників ти найбільше спілкуєшся?
- Чи є у тебе друзі в класі?
- Чи легко тобі звернутися за допомогою до вчителя?

Соціальні стосунки в класі суттєво впливають на емоційний стан дитини та її готовність активно включатися у навчальний процес.

Отже, комплексне застосування цих методів дає змогу більш глибоко виявити труднощі учня, зрозуміти їх прояви та визначити чинники, що їх зумовлюють. Це дозволяє вчителю створити індивідуальний підхід до навчання кожного учня, що передбачає психолого-педагогічну підтримку та корекційні методи, спрямовані на підвищення успішності та мотивації учнів молодшого шкільного віку.

2.2. Емпіричне дослідження заходів психолого-педагогічної підтримки молодших школярів із труднощами навчання на базі Чернігівської гімназії № 33

Діагностика труднощів у навчанні є однією з ключових складових педагогічної роботи, оскільки саме вона дозволяє вчасно виявити причини, що перешкоджають дитині повною мірою оволодівати навчальним матеріалом. Йдеться не лише про виявлення факту наявності проблеми, а й про глибоке дослідження її витоків, що може охоплювати як особливості когнітивного розвитку учня, так і соціально-психологічні чинники, рівень мотивації чи специфіку сімейного виховання.

Систематична діагностика передбачає цілеспрямоване спостереження, використання психологічних і педагогічних методик, аналіз результатів

освітньої діяльності та поведінкових проявів дітей. Такий підхід дозволяє педагогам і психологам отримати цілісну картину освітніх труднощів та їх динаміки.

Особливої ваги набуває індивідуалізація процесу навчання: результати діагностики стають підґрунтям для створення персоналізованих освітніх маршрутів, які враховують сильні та слабкі сторони учня, його інтереси та можливості. Таким чином, діагностика не обмежується лише констатацією проблем, а стає практичним інструментом для розробки ефективних корекційних програм і надання необхідної допомоги дитині в освітньому середовищі.

Наше дослідження було проведене в 2-А та 2-Б класі Чернігівської гімназії № 33 Чернігівської міської ради. В першому етапі дослідження (вересень 2025 року) приймали участь всі 26 учнів класу.

Таблиця 2.1

Результати діагностики труднощів у навчанні серед учнів 2-А та 2-Б класу (по n = 26 учнів)

Діагностичний метод	2-А клас		2-Б клас	
	Кількість учнів, які не мають труднощів	Кількість учнів, які мають труднощі	Кількість учнів, які не мають труднощів	Кількість учнів, які мають труднощі
Спостереження	22 (85%)	4 (15%)	23 (89%)	3 (11%)
Аналіз успішності	21 (81%)	5 (19%)	22 (85%)	4 (15%)
Свідоцтва досягнень	21 (81%)	5 (19%)	22 (85%)	4 (15%)
Тест на мотивацію	20 (77%)	6 (23%)	21 (81%)	5 (19%)
Тест на самооцінку	22 (85%)	4 (15%)	23 (89%)	3 (11%)
Тест на стосунки в	23 (88%)	3 (12%)	24 (92%)	2 (8%)

класі				
-------	--	--	--	--

Комплексне застосування діагностичних методів у 2-А та 2-Б класах дало можливість отримати більш глибоке розуміння освітніх труднощів, з якими стикаються молодші школярі. Використання спостереження, аналізу успішності, свідоцтв досягнень, а також тестування мотивації, самооцінки та міжособистісних стосунків у класі дозволило визначити не лише факт наявності проблем, а й окреслити чинники, які їх зумовлюють. Це створює підґрунтя для розробки індивідуальних підходів у навчанні кожної дитини та впровадження психолого-педагогічної підтримки й корекційних заходів.

У 2-А класі, де брали участь 26 учнів, результати показали, що більшість дітей успішно справляються з навчальними завданнями. За спостереженням лише у 4 учнів (15%) виявлено труднощі, що здебільшого проявлялися у зниженій зосередженості під час уроків. Аналіз успішності засвідчив певні проблеми у 5 учнів (19%), які мали нестійкі результати з математики та української мови. За свідоцтвами досягнень подібна кількість дітей (5 учнів, 19%) потребує додаткової уваги. Найбільш помітні труднощі виявлено під час тестування освітньої мотивації: 6 учнів (23%) продемонстрували низький рівень інтересу до виконання завдань, що вказує на необхідність застосування ігрових методів та індивідуальних стимулів. Щодо тесту на самооцінку, лише 4 школярі (15%) показали занижені показники, що свідчить про потребу у підтримці їхньої впевненості у власних силах. Водночас результати тесту на стосунки в класі були доволі позитивними: лише 3 учні (12%) відчували труднощі в комунікації з ровесниками.

Схожа картина спостерігається і у 2-Б класі, де також навчалося 26 дітей. За спостереженням у 3 учнів (11%) помічено певні труднощі у навчанні, що виявлялися в повільному темпі роботи та частковій неувважності. Аналіз успішності засвідчив, що 4 учні (15%) демонструють нестабільні результати у навчанні, потребуючи систематичної допомоги. За свідоцтвами досягнень також 4 школярі (15%) мали незначні проблеми. Тест на мотивацію показав

найбільшу кількість труднощів – у 5 дітей (19%), що підтверджує необхідність посилення роботи з формування внутрішнього інтересу до навчання. Тест на самооцінку виявив проблеми у 3 учнів (11%), які не впевнені у своїх силах і потребують підтримки. У сфері міжособистісних стосунків труднощі мали лише 2 учні (8%), що свідчить про загалом сприятливий соціально-психологічний клімат у класі.

Узагальнюючи результати двох класів, можна стверджувати, що понад 80% учнів 2-А та 2-Б класів не мають серйозних труднощів у навчанні й демонструють достатньо високий рівень адаптації до шкільних вимог. Найбільш проблемною сферою для обох класів виявилася навчальна мотивація: близько п'ятої частини дітей показали недостатню зацікавленість у освітньому процесі. Менші труднощі пов'язані з самооцінкою та міжособистісними стосунками, що, однак, потребує уваги з боку педагогів і психологів. Отже, основні напрями подальшої підтримки повинні бути спрямовані на формування стійкої мотивації до навчання, розвиток упевненості у власних можливостях та підтримку позитивного мікроклімату у класних колективах.

Системна діяльність із дітьми, які стикаються з труднощами у навчанні, потребує цілісного підходу, що охоплює різні напрями їхнього пізнавального, соціального та емоційного розвитку. Такий підхід дозволяє врахувати індивідуальні особливості школярів і забезпечити їм адресну підтримку на різних етапах освітнього процесу.

У ході нашого дослідження після проведення першого етапу діагностики було визначено 5 учнів у 2-А та 6 учнів 2-Б, які виявили певні труднощі різного характеру. Робота з ними будувалася у кількох напрямках: стимулювання мотивації до освітньої діяльності, організація ситуацій успішності та залучення до занять у групі продовженого дня.

Підвищення рівня мотивації у школярів із труднощами є важливою умовою їхнього освітнього поступу. Саме мотивація допомагає долати внутрішні бар'єри, знижує страх перед невдачами й формує інтерес до

навчання. У нашій практиці застосовувалися різні прийоми, що сприяли цьому процесу.

1. **Індивідуалізація навчання.** Важливим етапом було вивчення інтересів і захоплень дитини з подальшим поєднанням їх із навчальним матеріалом. Наприклад, якщо учень любить спорт, то завдання з математики доповнювали прикладами зі спортивної тематики.

2. **Поступове ускладнення завдань.** Ми розпочинали з вправ, які дитина вже вміла виконувати, і поступово ускладнювали їх. Так, якщо учень упевнено виконував приклади на додавання простих чисел, наступним кроком ставали завдання підвищеної складності, що формували відчуття успіху й стимулювали розвиток.

3. **Система позитивного підкріплення.** Кожен навіть найменший успіх дитини супроводжувався схваленням та підтримкою. Слова подяки, похвала на уроці або невеличкі символічні відзнаки ставали додатковим мотиватором і сприяли формуванню впевненості у власних силах.

4. **Організація ситуацій успіху.** На уроках створювали вправи та активності, у яких дитина гарантовано могла проявити себе. Давали можливість відповідати на питання, відповідь на яке вона точно знала. Такі моменти підсилювали впевненість школяра у власних силах.

5. **Застосування інтерактивних методів навчання.** Використовували освітні програми, ігрові завдання чи онлайн-тести, щоб зробити навчання більш захопливим та доступним. Для засвоєння матеріалу з ЯДС залучали відеоуроки або мультфільми, що полегшували розуміння теми.

6. **Чітке планування та структура.** Створювали для учня розклад або індивідуальний план на день чи тиждень, у якому були визначені завдання та час на відпочинок. Кожного дня дитина мала виконати певний обсяг роботи з різних дисциплін.

7. **Групова форма навчання.** Формували малі групи, у яких діти з різними рівнями підготовки працювали разом. Учні з кращими знаннями

допомагали тим, хто мав труднощі, пояснюючи матеріал. Кожному учаснику надавалась своя роль і відповідальність.

8. **Зв'язок із реальним життям.** Якщо учень не розумів практичного значення предмета, наводили приклади його застосування у повсякденності. Так, математику пояснювали через ситуації з покупками, розрахунком бюджету чи побутовими ремонтними роботами.

9. **Диференційований підхід.** Дітям, які легше сприймають інформацію візуально, пропонували схеми, діаграми та презентації. Для тих, кому простіше слухати, застосовували аудіоматеріали чи організовували навчальні дискусії.

10. **Взаємодія з батьками.** Регулярно проводили зустрічі з батьками, інформували їх про труднощі та досягнення дитини. Надавали поради, як підтримувати навчальну мотивацію вдома та створювати сприятливі умови для розвитку школяра.

Створення ситуацій успіху для учнів, які мають труднощі в навчанні, є важливим чинником їх підтримки та розвитку. Це сприяє підвищенню мотивації, формуванню позитивної самооцінки та зміцненню впевненості у власних силах. У нашій роботі ми застосовували кілька стратегій для організації таких ситуацій.

1. **Поступове ускладнення завдань.** Починали з таких завдань, які учень точно міг виконати, і поступово підвищували рівень складності. Спершу пропонували простіші вправи, які легко піддавалися вирішенню. Після успішного виконання завдань, поступово ускладнювали вправи. Наприклад, якщо учень мав труднощі з прикладами на додавання, спочатку давали легкі приклади (3+2), а потім переходили до складніших (23+18). Кожен успіх підкріплювався похвалою.

2. **Розділення великого завдання на етапи.** Учні з труднощами часто відчувають напруження, якщо завдання здається надто складним або довгим. Тому його ділили на кілька простих і зрозумілих етапів. Наприклад, при написанні твору учневі пропонували спершу написати вступ, потім

основну частину та завершення. За виконання кожного етапу його хвалили, відзначаючи досягнення.

3. Індивідуальний підхід та підтримка. Учні з труднощами потребують додаткової уваги. Індивідуальні консультації або заняття допомагають їм почуватися впевненіше. Після уроку проводили індивідуальні консультації, під час яких пояснювали незрозумілий матеріал простішими словами. Також розробляли індивідуальний план роботи, що враховував сильні сторони учня.

4. Застосування позитивного підкріплення. Необхідно підкреслювати навіть найменші успіхи учня, звертаючи увагу на його старання та поступ. Якщо школяр виконав більше вправ, ніж зазвичай, або зміг розібратися з темою, яка раніше була складною, ми відзначаємо це під час уроку, висловлюємо похвалу та можемо вручити невеликий приз у вигляді символічної нагороди.

5. Організація діяльності, де учень може досягти успіху. Добираємо завдання, які відповідають здібностям і захопленням дитини. Наприклад, якщо учень любить малювати, йому пропонується створити ілюстрації до тексту чи математичної задачі. Це допомагає відчувати себе успішним у навчанні, навіть якщо з окремими предметами виникають труднощі.

6. Спільна робота з більш успішними учнями. Учні, які мають труднощі, об'єднуємо з тими, хто добре засвоює матеріал, для виконання спільних завдань або проєктів. Наприклад, дитина, якій важко дається математика, може працювати в парі з учнем, який має високі результати з цього предмета. У процесі роботи сильніший школяр допомагає поясненнями, що сприяє кращому засвоєнню знань.

7. Використання наочності та практичних прикладів. Залучення наочних матеріалів і прикладів із практики робить навчальний процес доступнішим, допомагає дітям краще зрозуміти завдання та відчувати власні успіхи у їх виконанні.

8. **Створення умов для самостійного вибору.** Учням важливо мати можливість приймати власні рішення і впливати на хід навчання. Тому під час роботи давали можливість обрати порядок виконання завдань: наприклад, визначити, яке із двох завдань зробити першим. Це сприяло розвитку відповідальності та підвищенню мотивації до навчання.

Другий етап дослідження (жовтень 2025 року) проводимо після проведення заходів психолого-педагогічної підтримки молодших школярів із труднощами навчання. В повторному тестуванні приймають участь 5 учнів 2-А класу та 6 учнів 2-Б класу, які мають труднощі в навчанні.

У дослідженні брали участь 11 учнів: 5 учнів 2-А класу та 6 учнів 2-Б класу, які під час першого етапу демонстрували різні види навчальних труднощів — нестійку увагу, знижену пізнавальну активність, труднощі у запам'ятовуванні, низький рівень навчальної мотивації та емоційну невпевненість у собі.

Після впровадження системи психолого-педагогічної підтримки, яка включала індивідуальні консультації, корекційно-розвивальні заняття, ігрові вправи на розвиток уваги й пам'яті, мотиваційні тренінги, а також співпрацю з батьками та вчителями, зафіксовано позитивні зміни у частини дітей. Загалом у 4 учнів (36%) спостерігалось помітне покращення у навчальній діяльності, підвищення пізнавальної активності та поліпшення емоційного стану. Решта 7 учнів продовжують виявляти ознаки труднощів у навчанні, що свідчить про необхідність подальшої підтримки та тривалішої роботи.

Таблиця 2.2

Результати діагностики труднощів у навчанні серед учнів 2-А та 2-Б класу (після проведеної роботи, n = 11 учнів)

Діагностичний метод	2-А клас (5 учнів)		2-Б клас (6 учнів)	
	зменшилися труднощі	ще мають труднощі	зменшилися труднощі	ще мають труднощі
Спостереження за навчальною діяльністю	2	3	2	4
Аналіз успішності	1	4	2	4
Свідоцтва досягнень	2	3	2	4
Тест на навчальну мотивацію	2	3	1	5
Тест на самооцінку	1	4	2	4
Тест на міжособистісні стосунки в класі	2	3	2	4

Порівняльний аналіз результатів повторного дослідження засвідчив часткову позитивну динаміку, що проявилася у зниженні рівня навчальних труднощів у 4 учнів із 11 (36%). У цих дітей покращилися показники концентрації уваги, пізнавальної активності та впевненості у власних силах. Діти стали активніше брати участь у груповій роботі, частіше демонстрували зацікавленість у навчальних завданнях, швидше орієнтувалися під час пояснення нового матеріалу.

Однак більшість учнів (7 із 11) продовжують мати труднощі у навчанні, що свідчить про потребу у тривалій, поетапній корекційній роботі. Найменші зміни спостерігаються у сфері мотивації та самооцінки: діти все ще недостатньо впевнені у власних можливостях, бояться робити помилки, уникають активності на уроці.

Разом з тим позитивні результати в окремих дітей підтверджують ефективність застосованих методів — індивідуальних консультацій,

корекційно-розвивальних занять, ігор на розвиток уваги та пам'яті, роботи з батьками. Найбільш помітний ефект спостерігається за показниками спостереження за навчальною діяльністю та міжособистісних стосунків у класі: діти стали спокійнішими, менш конфліктними, частіше співпрацюють одне з одним.

У результаті проведеної роботи можна зробити висновок, що впроваджені заходи психолого-педагогічної підтримки мають позитивний вплив, але потребують системності, послідовності та індивідуального підходу до кожного учня. Ефективність підтримки значно підвищиться за умов регулярної участі шкільного психолога, узгоджених дій педагогів та активної співпраці з родинами дітей.

Отже, результати другого етапу дослідження засвідчують, що лише у чотирьох молодших школярів вдалося досягти стійких позитивних змін у навчальній діяльності. Це свідчить про початковий, але важливий етап формування навичок подолання труднощів у навчанні. Успішність таких дітей зросла переважно з низького до середнього рівня, однак процес розвитку потребує подальшої системної підтримки, щоб забезпечити стабільні позитивні результати для всіх учнів.

2.3. Практичні рекомендації педагогічним працівникам освітнього закладу психолого-педагогічної підтримки молодших школярів із труднощами навчання

Ефективна робота з учнями, які мають труднощі у навчанні, потребує системного підходу, співпраці педагогів, психолога, батьків та створення сприятливого навчального середовища. Психолого-педагогічна підтримка має бути спрямована не лише на подолання конкретних прогалин у знаннях, а й на розвиток особистісної сфери дитини — її мотивації, самооцінки, впевненості у власних силах і позитивного ставлення до навчання.

Насамперед учителю необхідно здійснювати постійне спостереження за навчальною діяльністю молодших школярів, виявляючи труднощі на ранніх етапах. Важливо аналізувати не лише результати, а й сам процес виконання завдань: як дитина розуміє інструкцію, з якими етапами завдання має проблеми, як реагує на невдачі. Це допоможе своєчасно скоригувати методику навчання.

Варто застосовувати індивідуальний підхід до кожного учня, який має труднощі у навчанні. Учителю рекомендується добирати навчальні завдання відповідно до рівня розвитку дитини, надавати можливість виконувати їх у власному темпі, використовувати поетапне пояснення, наочність та практичні вправи. Замість порівняння результатів дітей між собою, доцільно порівнювати досягнення кожного учня із його попередніми успіхами, підкреслюючи навіть незначні позитивні зрушення.

Важливим аспектом підтримки є розвиток пізнавальної мотивації. Для цього слід урізноманітнювати форми подачі навчального матеріалу — застосовувати ігрові методи, інтерактивні технології, творчі завдання, навчальні ситуації, що мають життєвий зміст. Уроки повинні бути емоційно забарвленими, спрямованими на формування інтересу до пізнання. Учителю доцільно використовувати ситуації успіху, що допомагають дитині відчути віру у власні сили та отримати позитивні емоції від навчальної діяльності.

Не менш важливим напрямом є формування адекватної самооцінки та емоційної стійкості. Учитель має створювати психологічно безпечне середовище, у якому дитина не боїться помилитися, ставить запитання, проявляє ініціативу. Слід уникати приниження, критики чи порівняння з іншими учнями. Замість цього варто надавати підтримку через схвалення зусиль, доброзичливі поради, заохочення до подолання труднощів.

Доцільно організовувати індивідуальні та групові заняття з розвитку пізнавальних процесів — уваги, пам'яті, мислення, мовлення. Такі заняття можуть проводитися практичним психологом або вчителем під час додаткових годин. Корисними є тренінгові вправи на розвиток довільності,

зосередженості, логічного мислення, а також ігри на розвиток мовленнєвих навичок і комунікативної культури.

Педагогам варто активно співпрацювати з батьками дітей, які мають труднощі у навчанні. Спільні консультації, педагогічні бесіди та індивідуальні зустрічі допомагають батькам краще розуміти особливості розвитку своєї дитини, дотримуватися єдиних виховних вимог удома і в школі, підтримувати дитину морально. Батькам слід пояснювати, що головне – не тиск і покарання, а заохочення, терпіння і спільна робота над розвитком інтересу до навчання.

Особливу увагу необхідно приділяти організації сприятливого мікроклімату у класі. Учитель має підтримувати позитивні взаємини між усіма учнями, формувати атмосферу взаємодопомоги, поваги і толерантності. Дітей варто залучати до спільних творчих справ, групових ігор, парної роботи — це допомагає подолати почуття ізольованості та сприяє соціальній адаптації.

Психологічна служба освітнього закладу повинна здійснювати систематичний моніторинг динаміки розвитку дітей, які мають труднощі в навчанні, проводити корекційні заняття, розробляти індивідуальні програми розвитку, консультувати вчителів і батьків. У роботі педагогів важливо поєднувати зусилля класного керівника, учителя-предметника, логопеда, практичного психолога та соціального педагога.

В роботі з учнями, які мають труднощі в навчанні, учителю варто дотримуватися узагальнених рекомендацій:

1. Вірте у навчальні можливості дитини, яка має труднощі, і демонструйте це в поведінці, словах та ставленні. Учень часто оцінює свої сили через ставлення дорослого, тому важливо передати йому впевненість, що він здатний навчатися та досягати прогресу.

2. Формуйте в учня відчуття успішності, пропонуючи доступні та подібні за структурою завдання. Корисно давати такі вправи на уроці разом із учителем, у групах або для самостійного опрацювання. Це дає змогу учневі закріпити матеріал у різних ситуаціях і переконатися у власній здатності розуміти навчальний зміст.

3. Пам'ятайте, що діти з навчальними труднощами часто потребують більше часу для осмислення нового матеріалу. Для них процес формування знань і навичок може бути повільнішим, але результативним, якщо забезпечити темп, у якому учень не відчуватиме тиску та невпевненості.

4. Намагайтеся не ставити учня у ситуацію, коли він має швидко відповідати на несподівані або складні запитання. Надання додаткового часу на осмислення, запис думок чи підготовку відповіді знижує тривожність і підвищує якість результату.

5. Оптимально, якщо учень має можливість відповідати письмово. Це дозволяє йому продумати свої слова, перевірити логіку та при потребі виправити помилки. Такий підхід знімає емоційне напруження та сприяє точнішому відображенню його знань.

6. Зменшуйте зовнішні подразники, щоб учень міг зосередитися на навчанні. Спокійна, доброзичлива, передбачувана атмосфера на уроці допомагає утримати увагу та зменшує втому, особливо якщо дитина легко відволікається.

7. Будуйте навчання так, щоб кожен наступний урок логічно спирався на попередній. Постійне та регулярне повернення до ключового матеріалу необхідне для його закріплення, що є особливо важливим для дітей з труднощами засвоєння.

8. Не варто перевантажувати учнів великим обсягом різномірної інформації за обмежений час. Краще виокремлювати найважливіше, подавати зміст невеликими порціями та багаторазово повторювати, щоб забезпечити поступове й надійне засвоєння.

9. Уникайте перевірки щойно вивченого матеріалу одразу на уроці. Дайте учневі можливість спокійно ознайомитися з ним удома, переглянути та закріпити. В такому разі опитування на наступному уроці буде більш результативним і менш стресовим.

10. Використовуйте різні форми заохочення та позитивного підкріплення. Поряд із формальною оцінкою учня надихають короткі схвальні

коментарі на кшталт «чудово», «так тримати», «тобі вдалося краще, ніж минулого разу». Це зміцнює віру у власні можливості й знижує страх помилитися.

11. Усвідомлюйте, що такі учні дуже гостро реагують на невдачі. Помилки слід обговорювати тактовно, конструктивно та без приниження. Головна мета – допомогти зрозуміти, що саме потрібно покращити, і підтримати емоційний комфорт.

12. Організуйте навчання так, щоб навчальний шлях ішов від легшого до складнішого. Це сприяє розвитку когнітивних процесів, мислення, пам'яті, самостійності, а також інтересу до пізнання. Поступове ускладнення завдань допомагає дитині відчувати власний прогрес.

13. Пам'ятайте, що спілкування з учнем – ключ до ефективного навчання. Якщо контакт не встановлено й учень не залучений у взаємодію, навчальний результат буде низьким. Важливо підтримувати дружню, довірливу атмосферу та заохочувати до висловлення думок.

14. Удосконалюйте навички організації класу. Якщо урок нудний, монотонний або занадто складний, учні швидко втратять увагу й почнуть відволікатися. Різноманітні методи роботи, зміна видів діяльності та активне залучення школярів допоможуть цього уникнути.

15. Варто враховувати, що навіть після певного періоду роботи різниця в рівні навчальних досягнень між дітьми знову проявиться. З'являться сильніші, середні та слабші учні. Це природно, і педагогові потрібно гнучко реагувати на такі відмінності.

16. Використовуйте можливість організувати навчальну взаємодію, коли сильніші учні допомагають тим, хто має труднощі. Такий підхід знижує напруження, розвиває взаємопідтримку, відповідальність і створює атмосферу командної роботи у класі.

Підсумовуючи, можна зазначити, що успішна психолого-педагогічна підтримка молодших школярів із труднощами у навчанні можлива лише за умови комплексного підходу, заснованого на партнерській взаємодії всіх

учасників освітнього процесу. Лише створення доброзичливої атмосфери, емоційного комфорту, індивідуалізація навчання та розвиток внутрішньої мотивації забезпечують гармонійний розвиток дитини та поступове подолання труднощів у навчальній діяльності.

ВИСНОВКИ

У процесі виконання магістерської роботи на тему «Психолого-педагогічна підтримка молодших школярів з особливими освітніми потребами, які мають труднощі у навчанні» було послідовно реалізовано поставлену мету та завдання дослідження, що дозволило отримати комплексні результати як теоретичного, так і практичного характеру.

1. У ході аналізу теоретичних основ психолого-педагогічної підтримки дітей з особливими освітніми потребами з'ясовано, що дане поняття охоплює систему цілеспрямованих заходів, спрямованих на допомогу учневі в подоланні труднощів навчальної діяльності, розвитку позитивної самооцінки, формуванні внутрішньої мотивації та соціальної адаптації. Підтримка молодших школярів має ґрунтуватися на принципах індивідуалізації, гуманізму, системності, партнерства між педагогом, батьками й дитиною. Аналіз праць вітчизняних учених (А. Колупаєва, Л. Прохоренко, М. Малініна, І. Муханова, О. Дорошенко, І. Садова, О. Гнатюк та ін.) довів, що ефективна підтримка учнів передбачає поєднання психологічних, педагогічних та соціальних впливів, спрямованих на розвиток особистісного потенціалу дитини.

2. У результаті дослідження причин виникнення труднощів у навчанні виявлено, що їх зумовлюють як індивідуально-психологічні (низька пізнавальна активність, порушення уваги, тривожність, занижена самооцінка), так і соціально-педагогічні фактори (недостатня педагогічна підтримка, невідповідність освітніх завдань можливостям учня, відсутність взаєморозуміння у сім'ї). Встановлено, що рання діагностика і своєчасна підтримка дозволяють уникнути формування стійкої шкільної неуспішності та сприяють збереженню позитивної мотивації до навчання.

3. Визначено ефективні форми та методи психолого-педагогічної підтримки молодших школярів із труднощами у навчанні. До них віднесено: індивідуальні консультації, корекційно-розвивальні заняття, ігрові методики

для розвитку уваги й пам'яті, тренінги з формування позитивної самооцінки, психокорекційні вправи на розвиток комунікації та співпраці. Важливими засобами підтримки є створення комфортного освітнього середовища, використання диференційованих завдань, емоційна підтримка вчителя та партнерська взаємодія з родиною.

4. Практичне дослідження, проведене у 2-А та 2-Б класах Чернігівської гімназії № 33, підтвердило ефективність запропонованих заходів. У ході повторного тестування після впровадження системи психолого-педагогічної підтримки (жовтень 2025 р.) було зафіксовано зниження рівня навчальних труднощів у 9 з 11 учнів (82 %). Діти продемонстрували підвищення концентрації уваги, покращення навчальної мотивації, зростання упевненості у власних силах та позитивні зміни у стосунках з однокласниками. Це доводить, що системна підтримка сприяє не лише покращенню навчальних результатів, а й формуванню емоційно-комфортного середовища в класі.

Розроблені практичні рекомендації для педагогічних працівників спрямовані на вдосконалення роботи з учнями, які мають труднощі у навчанні. Зокрема, рекомендовано: проводити регулярну психолого-педагогічну діагностику; впроваджувати індивідуальні освітні траєкторії; розвивати комунікативну компетентність учнів; підтримувати партнерські взаємини між учителем, психологом і батьками. Особливу увагу слід приділяти розвитку позитивного мікроклімату у класі, що підвищує мотивацію та впевненість дитини у власних можливостях.

Отже, результати дослідження підтверджують, що психолого-педагогічна підтримка молодших школярів із труднощами у навчанні є невід'ємним компонентом сучасної інклюзивної освіти. Вона сприяє підвищенню якості освітнього процесу, зменшенню випадків шкільної неуспішності та створенню передумов для гармонійного особистісного розвитку дитини.

Перспективами подальших наукових розвідок вважаємо вивчення процесу адаптації розробленої моделі підтримки до використання у різних закладах освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми навчання і виховання молодших школярів. *Матеріали наукової конференції студентів факультету початкового навчання: збірник тез*. Вип. 12. / За заг. ред. Л.П. Ткаченко. Харків: ХНПУ, 2022. 48 с.
2. Асистент вчителя у закладі загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання: навчально-методичний посібник. / А.А. Колупаєва та ін. Харків: Видавництво «Ранок», 2019. 216 с.
3. Асистент учителя в інклюзивному класі: навч.-метод. посіб. / Н.М. Дятленко, Н.З. Софій, О.В. Мартинчук, Ю.М. Найда. За заг. ред. М.Ф. Войцехівського. Київ: Плеяди, 2015. 172 с. URL: http://nmcio.ippo.kubg.edu.ua/wp-content/uploads/2015/05/Assist_teacher_4_All_print.pdf.
4. Бабаян Ю.О. Психологічна готовність дитини до навчання в Новій українській школі. *International Journal of Education and Science*. 2018.
5. Бібік Н.М., Вашуленко О.В., Листопад Н.П., Мартиненко В.О., Онопрієнко О.В., Павлова Т.С. Петрук О.М. Діагностика навчальних втрат та рекомендації щодо їх подолання у початковій школі. Діагностика та компенсація освітніх втрат у загальній середній освіті України: методичні рекомендації. Інститут педагогіки НАПН України, *Педагогічна думка*. 2023. С. 60–69. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/736974>.
6. Бондаренко Д. Становлення інклюзивної освіти в ЄС, наслідки впровадження та методи інтеграції в Україні. Київ, 2018. 17 с.
7. Бороквіна Т. Інклюзивна освіта: генезис і основні принципи. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: педагогіка, 2018. № 2. С. 164–169.
8. Глушко О.З., Локшина О.І., Джурило А.П., Максименко О.О., Кравченко С.М. Шпарик О.М. Освітні втрати: термінологічний дискурс із використанням зарубіжного досвіду. Діагностика та компенсація

- освітніх втрат у загальній середній освіті України: методичні рекомендації. *Педагогічна думка*. 2023. С. 19–25.
<https://doi.org/10.32405/978-966-644-736-7-2023-190>
9. Гнатюк О.В. Проблема навчання та адаптації молодших школярів в умовах воєнного стану. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732433/1/%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82.pdf> (дата звернення: 10.09.2025).
 10. Гнатюк О.В. Психолого-педагогічні проблеми навчання і розвитку молодших школярів в умовах нової української школи. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/729604/1/%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82.pdf> (дата звернення: 14.09.2025).
 11. Голубкова І.М. Мотивація як фактор успіху навчальної діяльності молодших школярів. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-motivaciya-yak-faktoruspihu-navchalno-diyalnosti-molodshih-shkolyariv157237.html> (дата звернення: 10.09.2025).
 12. Денисенко В.В. Проблема шкільної неуспішності молодших школярів та шляхи її подолання URL: <https://1179-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-2060-1-10-20190419.pdf> (дата звернення: 10.09.2025).
 13. Діагностика та механізми подолання втрат у навчанні молодших школярів: методичні рекомендації. / Кол. автор. За загальною редакцією О.М. Топузова. Укл. О.В. Онопрієнко Київ: Інститут педагогіки НАПН України, 2023. 146 с.
 14. Діти з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому просторі: навчально-методичний посібник. / Авт.: Н. Ярмола, Л. Коваль-Бардаш, Н. Компанець, Н. Квітка, А. Лапін. Київ: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 208 с.
 15. Долженко С. Проблема неуспішності молодших школярів у сучасних психолого-педагогічних дослідженнях. *Збірник наукових праць*

- Уманського державного педагогічного університету*, 2020. № 2. С. 89–96.
16. Дорошенко О.М. Інклюзивне навчання як психолого-педагогічна проблема. *Науковий вісник Львівської академії*. Серія: Педагогічні науки. 2018. Випуск 4. С. 78–81.
 17. Журавльова Л.С. Порухення психомовленневого розвитку як причина труднощів навчання й неуспішності молодших школярів. *Педагогіка здоров'я* (Харків, 18-19 травня 2018 р.). ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2018. С. 681–685.
 18. Журавльова С.А. Особистісно-центрований аналіз проблем шкільної неуспішності. *Відкритий урок: розробки, технології, досвід*. 2015. № 6. С. 43–46.
 19. Ілляшенко Т.Д. Інклюзивна освіта і перспективи подолання невстигання учнів у загальноосвітній школі. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/19905767.pdf> (дата звернення: 14.09.2025).
 20. Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами : збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 08-09 листопада 2018 р.). / Редкол.: О.П. Демченко, Н.О. Комарівська, Л.В. Любчак, Л.А. Присяжнюк ; За заг. ред. О.А. Голюк. Вінниця: Меркьюрі-Поділля, 2018. Вип. 1. 180 с.
 21. Інклюзивна освіта: досвід і перспективи: монографія. / Колектив авторів. Відп. ред. Г.В. Давиденко. Вінниця, 2016. 242 с.
 22. Казачінер О.С. Діагностика як один із засобів подолання неуспішності молодших школярів. *Початкова школа*. 2011. № 1. С. 51–53.
 23. Козенко Р., Пікож Т., Супрун К. Реалізація освітньої політики в умовах формування інклюзивного освітнього простору. *Вісник післядипломної освіти*. Серія «Управління та адміністрування». 2019. Вип. 7. С. 46–78.

- URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vroupra_2019_7_6. (дата звернення: 14.09.2025).
24. Козігора М.А. Неуспішність учнів початкової школи як педагогічна проблема. *Інноваційна педагогіка*. Випуск 22. Т. 1. 2020. С. 56–59.
 25. Колупаєва А. Інклюзивна освіта як модель соціального устрою. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2014. № 2. С. 7–18.
 26. Кондратенко Л. Первинна шкільна неуспішність з точки зору психології. URL: https://lib.iitta.gov.ua/709514/1/Volume%20of%20Scientific%20Papers_No%20vember%202017-154-160.pdf (дата звернення: 04.09.2025).
 27. Кондратюк С., Мордвінова І. Діагностика неуспішності молодших школярів у загальноосвітніх навчальних закладах. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 5 (59). С. 297–307.
 28. Коновальчук І.М. Труднощі в навчальній діяльності молодших школярів як чинник їх конфліктів з батьками. *Формування дидактичної компетентності педагогів дошкільної та початкової освіти: збірник науково-методичних праць*. / За заг. ред. В.Є. Литнєва, Н.Є. Колесник, Т.В. Наумчук. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2015. С. 226–229.
 29. Корекційна та інклюзивна освіта очима молодих науковців: зб. наукових праць за матеріалами VI Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих учених 20 березня 2019 року: Вип. 7 у 2-х томах. Т. 1. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. 184 с.
 30. Логвинюк А.А. Робота з учнями, які мають труднощі у навчанні. *Таврійський вісник освіти*. 2014. №3 (47). С. 141–149.
 31. Лопатіна М.Ю. Сутність феномену «інклюзивна освіта». *Теорія і методика професійної освіти. Інноваційна педагогіка*. Випуск 39. 2021. С.179–183

32. Ляховець О.О., Калюжна Ж.В. Труднощі навчання дітей у початковій школі. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*. Серія: «Педагогічні науки», 2017. № 7. С. 51–56.
33. Малишевська І. Сутність поняття «інклюзія» в освітньому просторі України. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2015. Вип. 2. Ч. 2. С. 260–266.
34. Малініна Л. Нова українська школа: психолого-педагогічна підтримка молодших школярів із труднощами в навчанні: навч.-метод. посіб. Київ: Грамота, 2021. 64 с.
35. Миськів Л. До проблеми визначення поняття «інклюзивна освіта». *Адміністративне право і процес*. 2020. № 5. С. 220–224.
36. Муханова І.Ф. Психолого-педагогічна корекція шкільної неуспішності молодших школярів: дис... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2006. 258 арк.
37. Нагорна О.Б. Особливості корекційно-виховної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами: навчально-методичний посібник. Рівне, 2016. 141 с.
38. Нетьосов С.І., Ляшенко В.В. Шляхи забезпечення освіти особливої дитини в умовах інклюзії. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля*. Серія «Педагогіка та психологія». 2019. № 1 (17). С. 70–77.
39. Ніколенко Л.Т. Педагогіка партнерства як умова реалізації завдань розвитку особистості дитини у контексті Нової української школи. *Методист*. 2018. Т. 6. С. 84–92.
40. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів: навчально-методичний посібник. / За заг. ред. М.А. Порошенко та ін. Київ, 2018. 252 с.
41. Організація інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах нової української школи: навчально-методичний посібник. / Укл. Л.І. Чопик. Вінниця: КВНЗ «ВАНУ», 2019. 39 с.

42. Перепелюк І.Р., Микитейчук Х.І., Олійник Р.В. Організація інклюзивного освітнього середовища як проблема психолого-педагогічних досліджень. *Молодий вчений*. 2019. № 7.1 (71.1). С. 59–63.
43. Петрук О., Алексеєнко Т., Барановська О., Ліпчевська І., Павлова Т. Втрати у навчанні молодших школярів: бачення проблеми педагогами й батьками: За матеріалами дослідження. *Український Педагогічний журнал*, 2024. № 4. С. 135–143. URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2024-4-135-143> (дата звернення: 04.11.2025).
44. Петрук О. Вектори дослідження проблеми навчальних втрат у початковій і базовій середній освіті. У Актуальні проблеми та стратегії розвитку початкової освіти: Матеріали IV Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (16 травня 2024 року, с. 29–30). Рівне: РДГУ. 2024. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741304>.
45. Потапюк Л.М. Організація інклюзивної освіти у вітчизняному просторі. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля*. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. 2021. № 1 (21). С. 119–124.
46. Причини неуспішності дітей у школі. URL.: <https://childdevelop.com.ua/articles/school/1139/> (дата звернення: 04.09.2025).
47. Прохоренко Л.І. Дитина із труднощами у навчанні. Харків: Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 48 с.
48. П'ятнадцять Сіверянські соціально-психологічні читання: Матеріали Міжнародної ювілейної наукової конференції (25 квітня 2025 року, м. Чернігів). / За наук. ред. Н. І. Зайченко. Т.2. Соціальна робота та педагогіка. Чернігів: НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2025. 183 с.
49. Садова І.І. Інклюзивна освіта в Україні: сучасний стан і перспективи. Збірник наукових праць *Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2019. № 17. С. 94–97.
50. Садова І.І. Інклюзивна освіта: навч. посіб. Дрогобич: Ред.-вид. відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2019. 100 с.

51. Садова І.І. Інклюзія у закладах загальної середньої освіти України: тенденції розвитку: монографія. Дрогобич: Посвіт, 2020. 448 с.
52. Садова І.І. Формування інклюзивної готовності майбутніх учителів початкової школи. *Молодь і ринок*. 2019. № 10 (177). С. 92–97.
53. Стандартизація навчання школярів з порушеннями когнітивного розвитку: навчально-методичний посібник. / О.О. Бабяк, Н.І. Баташева, А.Л. Душка, Н.В.Недозим, О.В. Орлов, Л.І. Прохоренко. За ред. В.В. Засенко, Л.І. Прохоренко. Київ: Наша друкарня, 2019. 332 с.
54. Тихонова К. Труднощі навчання: дислексія, дисграфія, диспраксія, дискалькулія. Київ: Вид-во «Кенгуру», 2020. 152 с.
55. Топузов О.М., Онопрієнко О.В. (ред.). Діагностика та механізми подолання втрат у навчанні молодших школярів: методичні рекомендації. Київ: Інститут педагогіки НАПН України. 2023. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/736336>
56. Халько М.С. Характеристика мотиваційного компоненту навчальної діяльності молодшого школяра. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2018. Вип. 7 (52). С. 150–156.
57. Шкільна неуспішність як психолого-педагогічна проблема початкової школи. *Наука і вища освіта: Тези доповідей учасників XIV міжвуз. студ. наук. конф. Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ»*. 2006. Ч.1. С. 174–175.
58. Шугай Я.М. Підвищення інтересу молодших школярів до навчання як психолого-педагогічна проблема. *Загальна педагогіка та історія педагогіки. Інноваційна педагогіка*. Випуск 53. Том 1. 2022. С. 29–33.
59. Яковлева С.Д., Майор В.Ф. Стан комунікативної функції дітей з труднощами у навчанні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія Психологічні науки. Випуск 2. 2022. С. 124–129.
60. Яцемірська І., Поліщук С. Особливості реалізації інклюзивної освіти в Україні. *Педагогічна освіта: теорія і практика: збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана*

Огієнка. Інститут педагогіки НАПН України. / Гол. ред. В. Лабунець.
2019. Вип. 26 (1–2019). Ч. 1. С. 228–232.

ДОДАТКИ

Додаток А

Тест на мотивацію (за Н. Лускановою)

1. Чи подобається тобі в школі?
 - Не дуже;
 - подобається;
 - не подобається.
2. Зранку, коли ти прокидаєшся, то завжди охоче йдеш до школи чи часто хочеш залишитися вдома?
 - Частіше хочу залишитися вдома;
 - по-різному;
 - іду охоче.
3. Якби вчитель повідомив, що завтра до школи не обов'язково приходити всім учням, що за бажанням можна залишитися вдома, ти пішов би до школи чи залишився б удома?
 - Не знаю;
 - залишився б удома;
 - пішов би до школи.
4. Чи подобається тобі, коли у вас скасовують які-небудь уроки?
 - Не подобається;
 - по-різному;
 - подобається.
5. Чи хотів би ти, щоб не задавали домашніх завдань?
 - Хотів би;
 - не хотів би;
 - не знаю.
6. Чи хотів би ти, щоб у школі залишилися одні перерви?
 - Не знаю;

- не хотів би;
- хотів би.

7. Чи часто ти розповідаєш батькам про школу?

- Часто;
- іноді;
- не розповідаю.

8. Чи хотів би ти мати менш суворого вчителя?

- Напевно не знаю;
- хотів би;
- не хотів би.

9. Чи багато у тебе в класі друзів?

- Мало;
- багато;
- немає друзів.

10. Чи подобаються тобі твої однокласники?

- Подобаються;
- не дуже;
- не подобаються.

Кількість балів за певний варіант відповіді на запитання анкети.

№ запитання	Бали за відповідь «а»	Бали за відповідь «б»	Бали за відповідь «в»
1	1	3	0
2	0	1	3
3	1	0	3
4	3	1	0
5	0	3	1
6	1	3	0
7	3	1	0
8	1	0	3
9	1	3	0
10	3	1	0

Перший рівень. 25-30 балів — високий рівень шкільної мотивації, навчальної активності.

Такі діти мають пізнавальний мотив, прагнуть найуспішніше виконувати вимоги, що висуває школа. Учні чітко дотримуються всіх указівок учителя, сумлінні й відповідальні, засмучуються через незадовільні оцінки. У малюнках на шкільну тематику вони зображують учителя біля дошки, процес уроку, навчальний матеріал та ін.

Другий рівень. 20-24 бали — гарна шкільна мотивація. Подібні показники має більшість учнів початкових класів, які успішно можуть упоратися з навчальною діяльністю. У малюнках на шкільну тематику вони також зображують навчальні ситуації, а відповідаючи на запитання, виявляють меншу залежність від суворих вимог і норм. Подібний рівень мотивації є середньою нормою.

Третій рівень. 15-19 балів — позитивне ставлення до школи, але школа цікавить таких дітей здебільшого позаурочною діяльністю. Такі діти досить добре почувуються в школі, однак відвідують її переважно заради спілкування з друзями та вчителями. Їм подобається почуватися учнями, мати гарний портфель (рюкзак), ручки, зошити. Пізнавальні мотиви в таких дітей сформовані меншою мірою, тому навчальний процес їх цікавить недостатньо.

У малюнках на шкільну тематику такі учні зображують зазвичай не навчальні, а позаурочні ситуації.

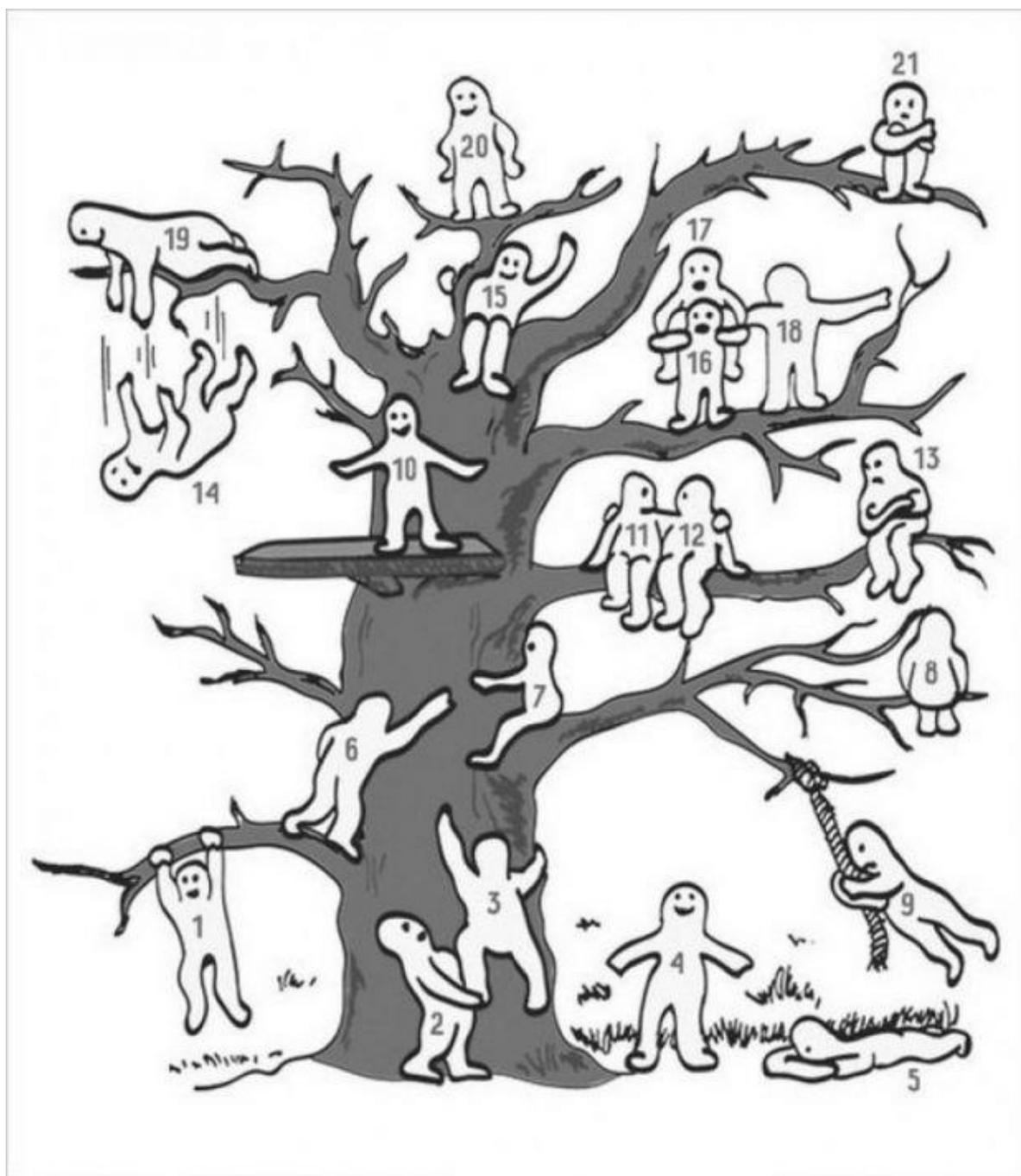
Четвертий рівень. 10-14 балів — низька шкільна мотивація. Ці діти відвідують школу неохоче, пропускають заняття. На уроках часто займаються сторонніми справами, граються, бешкетують. Зазнають серйозних труднощів у навчальній діяльності. Нестійко адаптуються до школи. У малюнках на шкільну тематику такі діти зображують ігрові сюжети, хоча побічно пов'язують їх зі школою.

П'ятий рівень. Менше ніж 10 балів — негативне ставлення до школи, шкільна дезадаптація.

Такі діти зазнають серйозних труднощів у навчанні: вони не здатні впоратися з навчальною діяльністю, мають проблеми у спілкуванні з однокласниками, у взаєминах з учителем. Вони досить часто сприймають

школу як вороже середовище, перебування в якому є для них нестерпним. Маленькі діти (5—6 років) часто плачуть, просяться додому. Також такі учні можуть поводитися агресивно, відмовлятися від виконання завдань, дотримання певних норм і правил. Часто такі школярі страждають на нервово-психічні порушення. Малюнки таких дітей зазвичай не відповідають запропонованій шкільній тематиці, а відбивають індивідуальні пристрасті дитини.

Тест на перевірку самооцінки дитини

Цьому тесту, який зазвичай називають «Дерево з чоловічками» вже багато років, проте він не втрачає своєї актуальності. Автор тесту, британський психолог Піп Вілсон, створив це «перевірочне дерево», щоб допомогти батькам і педагогам дізнатися, як юні школярі адаптувалися в школі.

Як проходити тест з дитиною

Для того щоб дитина правильно визначив своє становище на тестовому дереві - побачила чоловічка, який «втїлює» її самооцінку - її потрібно ввести в курс справи.

1. Подивися уважно на малюнок. Це - лісова школа, а на дереві - її учні, лісові чоловічки.

2. Бачиш, у них всіх різний настрій - у кожного свій. Кожен з чоловічків зайнятий чимось своїм - напевно своєю улюбленою справою, тому у кожного - своє місце на дереві. Може бути, чим вище на дерево виліз чоловічок, тим вищі його успіхи в школі.

3. Візьми коричневий олівець і размалюй стовбур і гілки дерева.

4. Червоним олівцем розфарбуй чоловічка, який нагадує тобі себе, твій настрій, твоє місце в класі.

5. Зеленим олівцем розфарбуй лісового учня, на місці якого на дереві ти б хотів перебувати - яким ти хотів би стати.

ЗВЕРНІТЬ УВАГУ! Іноді діти хочуть позначити положення відразу двох чоловічків - червоного або зеленого кольору. Дозвольте це зробити, але відзначте, якого «лісового учня» дитина зазначила спочатку, а якого - в другу чергу.

Як визначити результати тесту «Дерево»

Дивимося на номери чоловічків, яких розфарбував малюк.

№ 1, 3, 6, 7 - дитина відчуває деякі труднощі, але він не в розпачі, позитивно налаштована долати перешкоди.

№ 2, 11, 12, 18, 19 - дитина хоче спілкування і дружньої підтримки.

№ 4 - малюку хочеться стійкості: бажає бути успішним, лідером, але нічого для цього не робити.

№ 5 - дитина, схоже, стомлена, відчуває загальну слабкість, сором'язливість.

№ 9 - мотивація на розваги, а не на навчання і подолання складнощів.

№ 13, 21 - це позиція відстороненості, замкнутості, тривожності.

№ 8 - сигнал про те, що дитині складно в рамках колективу і навчальної програми, вона вважає за краще замість спілкування і активності на уроках, занурення в себе.

№ 10, 15 - комфортний стан, адаптація на хорошому рівні.

№ 14 - кризовий стан, «падіння в прірву».

№ 20 часто - завищеною самооцінкою і установка бути лідером.

Чоловічок № 16: діти не завжди усвідомлюють, як чоловічка, який несе на собі чоловічка № 17. Вони вважають, що один чоловічок обіймає іншого.

Питання для тесту на стосунки в класі:

Хто з твоїх однокласників тобі подобається найбільше? Чому?

З ким ти найчастіше граєш на перерві?

Чи є однокласники, з якими ти рідко спілкуєшся? Якщо так, то чому?

Як ти відчуваєшся, коли хтось з однокласників просить допомогти йому з завданням?

З ким ти хотів би сидіти за однією партою?

Чи є у тебе найкращий друг/подруга в класі? Як його/її звуть?

Як ти вважаєш, хто з учнів є лідером у вашому класі? Чому?

Чи допомагають тобі однокласники, коли у тебе виникають труднощі з навчанням?

Як ти думаєш, чи поважають тебе однокласники? Чому ти так вважаєш?

Чи було таке, що ти сварився з кимось з однокласників? Що ви зробили, щоб помиритися?

Чи звертаєшся ти до вчителя, коли не можеш вирішити конфлікт з однокласником?

Як часто ти відчуваєш, що хочеш бути сам на перерві?

Чи є у тебе відчуття, що тебе інколи ігнорують у класі? Якщо так, то в яких ситуаціях?

Як ти думаєш, чи можеш ти допомогти іншим учням, коли у них проблеми? Як ти це робиш?

Ці питання дозволяють оцінити як дружні стосунки, так і можливі проблеми в колективі, наприклад, ізоляцію, конфлікти чи нерівність у спілкуванні. Відповіді допоможуть вчителю чи психологу краще зрозуміти соціальну динаміку класу і, за потреби, надати допомогу.

Приклади мотиваційних завдань

Використання задач прикладного характеру

Задача 1

Селянин продає свого коня за кількістю підкованих цвяхів, яких у нього 32. За перший цвях він просить 1 пфеніг, за другий – 2, за третій – 4, за четвертий – 8 пфенігів, тобто за кожний наступний – удвічі більше, ніж за попередній. За скільки він продає коня?

(Пфеніг – німецька дрібна монета, що дорівнює $\frac{1}{100}$ марки.)

Задача 2

Мама доручила Івану купити продукти. На хліб хлопчик витратив 2 грн., на сир 4 грн., на картоплю 6 грн. і на цукерки 2 грн. Чи залишились у нього гроші після всіх покупок, якщо мама дала Івану 15 грн.?

Задача 3

Ослиця і мул ішли разом, навантажені мішками однакової ваги. Ослиця скаржилась на те, що важкий вантаж. «Чого ти скаржишся, - сказав мул. – Якщо ти мені даси один твій мішок, моя ноша стане вдвоє важчою від твоєї, а якщо я тобі дам один свій мішок, наші вантажі лише зрівняються». Скільки мішків було в кожного?

(Старовинна грецька задача).

Задача 4

Заграв пастушок на чарівній сопілці –

Й чотири синички з'явилися на гілці .

Защебетали всі весело хором,

Пісня злетіла й поринула в гору

І прилетіло п'ять горобців,

Щоб приєднатись до хору співців.

Де не взялася горласта ворона.
 Каркнула раз – захиталася крона
 І повтікали у напрямку річки
 Спершу горобчики, потім синички.
 Стихла сопілка, пішов пастушок...
 Скільки на гілці лишилось пташок

Використання елементів цікавої математики

Гра „Лото”. Цю гру можна використати для закріплення знань табличного множення, а також табличного додавання. Складають картки самі учні під час вивчення і запам'ятовування таблиць множення. До них включають такі табличні результати, які входять до різних таблиць (16,18, 24, 36), і їх часто учні плутають (54, 56), а також такі, що порівняно важко запам'ятовуються (27,28,42, 63, 64, 72, 81). Після вивчення таблиці множення 4 з усної лічби діти записують у зошитах відповіді прикладів: 2×8 , 9×2 , 4×6 , 3×4 , 4×9 , 4×8 , 4×7 . Відповіді вчитель перевіряє і записує на дошці, а діти – на раніше приготовлених картках (9смX15см) в різному порядку. Після вивчення таблиці множення 6 додають числа 42, 54, після множення 7-49, 63,56, множення 8-64,72, множення 9-81.

Внаслідок такої роботи картка учня матиме вигляд:

16	24	72	32	54
56	42	64	27	63
28	49	36	81	18

Картки інших дітей відрізняються порядком чисел. Вдома кожний учень виготовляє 15 фішок (2 см X 2 см) і нумерує їх від 1 до 15. Під час гри в кожного учня лежить картка і фішка з номерами від 1 до 15. Гру проводять у швидкому темпі. Вчитель називає приклад на табличне множення, діти обчислюють і затулюють фішками відповідні числа на картці. Учні, які добре знають таблицю, швидко затуляють фішками потрібні числа, і на момент

закінчення гри будуть добрими обліковцями. Перевірку вчитель може провести в кінці або під час гри. Учитель запитує, які відповідь може провести в кінці або під час гри. Учитель запитує, які відповідь дістали в 3, або і 1, або в 12 прикладах, оголошує правильну відповідь і з'ясовує помилки.

Кросворд

По вертикалі:

1. Дія, за допомогою якої з'ясовують, на скільки одне число менше або більше за інше.

3. Назва закону додавання для кількох чисел.

4. Назва закону додавання для двох чисел.

8. Результат дії віднімання.

9. Число при дії додавання.

По горизонталі:

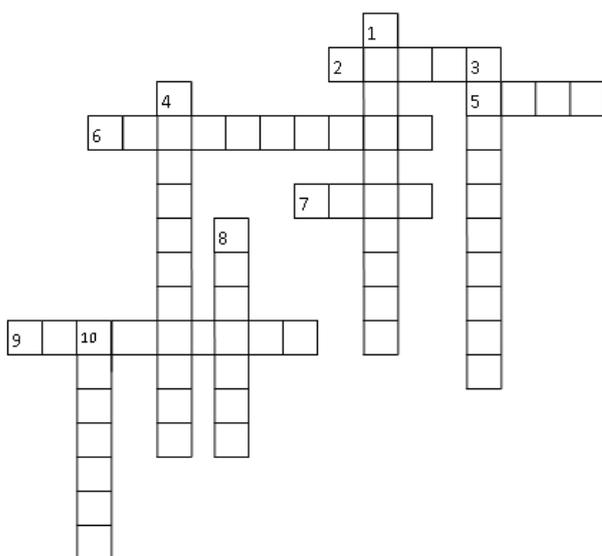
2. Знак, який використовують при записі дії віднімання.

5. Знак, який використовують при записі дії додавання.

6. Компонент дії віднімання, який записують на першому місці.

7. Результат дії додавання.

9. Дія, за допомогою якої знаходять загальну масу будь-чого.

«Незакінчене речення»

Суть вправи полягає в тому, щоб продовжити речення. В залежності від мети уроку вибирається речення і всі учні по черзі мають його продовжити.

Приклади речень:

„Я (назвати себе) зараз відчуваю себе як ...” (якщо завдання зрозуміти емоційний настрій учнів)

„Сьогодні я очікую від уроку...” (діти можуть говорити про свої емоції чи про навчальні очікування)

„Сьогодні я хочу навчитися ...” (навчальні цілі уроку у розумінні дітей)

Списати слова

Мак, сік, коло, коса, каса, кіно, ліки, кава, клас, квас, вінок, вікно, колос, кусок, кусав, носив, кавун, наука, кіоск, осика, окуні, миска, сумка, лавка, високо, молоко, коліска, Клава, Калина, Микола, Оксана, коник, вовк

Вибірковий диктант. Виписати слова з буквою «й».

Мама заварила чай. З вулика вилетів рій. Діти піймали зайчика. Марійка читала байку. У гайку співав соловей.

Поміркуйте і перекладіть з «жаб'ячої» мови на зрозумілу всім відоме українське прислів'я КВА — КО — КВА — ЖНА — КВА — ЖА — КВА — БА — КВА — СВО — КВА — Є — КВА — БО — КВА — ЛО — КВА — ТО — КВА — ХВА — КВА — ЛИ — КВА — ТЬ (Кожна жаба своє болото хвалить.)

Списати слова

Рак, рис, сир, рама, рука, ріка, кора, нора, ірис, марка, парк, курка, ранок, ринок, ріпка, просо, косар, лікар, ворона, сорока, корова, рослина, кров, комар, Роман, Лариса, Марина, Ірина, прапор, крапка, крик, кролик, Крим, арка, рана, папір, роса, рулон.

Творче списування. Вставити «г» чи «ґ».

З само,о ранку на ,анку ,ава сиділа. У дворі ,уси ,ел,отали. Оль,а посадила а,рус у садку.

Списати слова

Фазан, фонтан, фарба, флокси, фабрика, футбол, професія, портфель, фанера, фільм, шафа, фрукти, жираф, Марфа, Федір, Федора, фермер, кефір, зефір, фірма, форма, Фросина, Федот, Феодосія.

А1	Б2	В3	Г4	Ґ5	Д6	Е7	Є8	Ж9	З10	І11
Ї12	И13	Й14	К15	Л16	М17	Н18	О19	П20	Р21	С22
Т23	У24	Ф25	Х26	Ц27	Ч28	Ш29	Щ30	Ю31	Я32	Ь33

10 18 1 14 15 19

Розшифруєте слово.

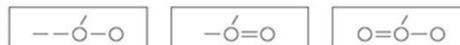
Списати слова

Сім'я, м'яч, в'юн, солов'ї, здоров'я, в'ється, хлоп'ята.

Спишіть, вставляючи замість пропусків потрібні літери, підкресліть їх.

Пасіка у до.і. У дісі ли.и. Пидип сі., коло вуди.ів. Ні. апо.ола і співала. Сла.ко косив...ама сапала.

Випишіть слова, що відповідають звуковим моделям. Аліна, коні, трава, мамі, дині, слива, зорі, опіка, ступа, Еріка

Творча робота «Знайди слова»

Активация Windows

Используйте бесплатную пробную версию Windows

Списати слова
 Сад, мед, дим, діти, вода, двері, дерево, долина, посуд, ведмідь, народ, садівник, смородина, Дніпро, Дмитро, Оларка, Данило, Даринка, лід, серeda, диван, родина, понеділок, листопад, Демид.

Вибірковий диктант. Виписати слова з буквою «б».
 Василь і Борис – брaти. Василь – робітник. Його брат – школяр. Сьогодні вони були у театрі.

—о—б—о —о—б—о =б—о—о—
 =о—б— =о—б—о—о

Слова: язик, тополя, зозуля, малята, Японія, ягоди.

Списати слова
 Карась, лось, окунь, пень, день, сіль, осінь, рись, криль, кінь, дідусь, опеньки, промінь, тінь, льон, синька, Василь, Івась, Петрусь, березень, квітень, травень, липень, серпень, вересень, Львів.

Списати
 Київ – головне місто України. Учні нашої школи їздили у Київ поїздом. Їх водили в парки та музеї.

_____ .

Складання речення за схемою.

Списати слова
 Село, море, поле, овес, орел, степ, екран, клен, сквер, весна, вареник, метелик, ледека, лев, колесо, великі, дєтїв, Олена, Семен, Перо, Олекса, тепло, перепел, лев, Рівне.

Подумати, яку першу літеру пропущено у слові.
Записати утворені імена.
 ем, ян, етро, тепан, икола, етяна, лена, адія, оряна, рина, еся, гор, митро, оман, ндрій, льга, ксана.

(Земля, дятел, яблуко)

Активация Windows
 Перейдіть до розділу "На Windows."

Міс "Я"
 Відгадай загадки та розмалюй емоції відповідним кольором:

1 Він в асфальті і бєгонї, А ось баклажан і слива Із травою він ростє,
 У теплім пусї на воронї, Носять його шасливо. Але тільки не швіте.
 У возка на хвостї *4* Скаже кожен хлопчик зрчий *7* Всїк бїзїв зазначїй злїть,
 І у кішок в темнотї. Що цей колїр є дївчачїй. Їхадї далї не валїть,
 2 Є він в кавї, в чечевїцї, *5* Є цей колїр у лїцї, Разом з кров'ю в нас течє,
 У вєдмєдї і корнїцї, Є у кислєму лимонї, Шоки брахунам пєчє.
 У шоколадї теж він є, У кожнїм стїглїм колєску, *8* Кожен апельсин тажїй,
 — І на деревї ростє. Вєсонї, в сирї і в пїску. Схожїй тажє мандарїн,
 3 Побачївшї його під оком, забїзїжк шкєдуєть відразу, *6* Він їз жабєю скажє, Він навчївшї на лїснїцї
 З крокодилєм плачє, І на бїлїцї в колєсї.

Способи передачі інформації
 Установи відповідність між інформацією та органами чуття. У кожній картинці є свій колір, визначивши відповідність інформації та органу чуття - дізнаєтесь номер кольору. Розмалюйте малюнок **цифра** відповідно до номеру кольору.

8 10 13 6 7

Активация Windows
 Перейдіть до розділу "На Windows."

Як зберегти свою територію

Необхідно відсортувати сміття та розфарбувати баки відповідно кольору: полярничий – пластик, синій – папір, зелений – скло, червоний – електроніка, жовтий – метал, сірий – органічні відходи.

Розмалуйте за кольорами баків малюнок. (Додаткові кольори внизу під зображенням)

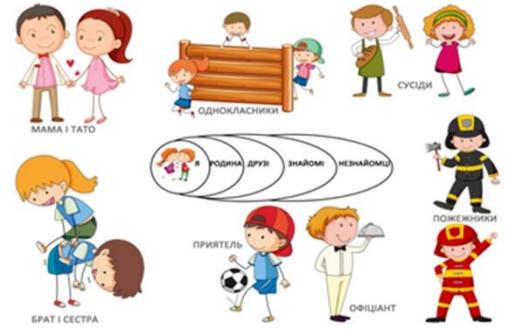

БЕРЕЖІТЬ ПРИРОДУ

Моя особиста територія

Необхідно розбарвувати кола особистого простору, а також з'єднати стрілками людей з відповідними колами.

Визначте правильний варіант втручання до особистого простору:

Порахуйте та розфарбуйте:

План зустрічей з батьками щодо мотивації навчальної діяльності молодших школярів

1. Вступна зустріч: «Важливість мотивації в навчанні»

Ціль: Ознайомити батьків із роллю мотивації у формуванні успішної навчальної діяльності дітей.

Питання для обговорення:

Що таке мотивація?

Види мотивації (внутрішня та зовнішня).

Як мотивація впливає на успіхи у навчанні?

2. Зустріч «Як створити сприятливу атмосферу для навчання вдома»

Ціль: Надати рекомендації для створення позитивного навчального середовища.

Питання для обговорення:

Організація робочого місця дитини.

Режим дня: баланс між навчанням, відпочинком і дозвіллям.

Як хвалити дитину за досягнення.

3. Тематична зустріч: «Ігрові методи та позитивне підкріплення»

Ціль: Розглянути ігрові методи та способи заохочення, які підвищують інтерес до навчання.

Питання для обговорення:

Як використовувати ігрові методи у навчанні.

Що таке позитивне підкріплення (похвала, нагороди, підтримка).

Вплив батьківської уваги на дитину.

4. Зустріч «Робота з труднощами та страхами у навчанні»

Ціль: Допомогти батькам виявляти та долати труднощі дитини у навчанні.

Питання для обговорення:

Причини втрати мотивації (невдачі, страх помилок, перевантаження).

Як підтримати дитину в моменти труднощів.

5. Підсумкова зустріч: «Обмін досвідом та успіхи дітей»

Ціль: Підвести підсумки, закріпити отримані знання, обговорити результати.

Питання для обговорення:

Що змінилося в поведінці та навчанні дітей?

Які методи працюють найкраще?

Спільні досягнення та плани на майбутнє.

Цей план сприятиме кращому розумінню батьками ролі мотивації у навчанні та забезпечить активну участь у процесі виховання і навчання дитини.

**Алгоритми дії вчителя на запити від учнів, батьків, інших учителів щодо
труднощів у навчанні (з прикладами)**

	Труднощі	Запит учня	Запит батьків	Запит учителя
1	Зафіксувати	«У мене не виходить красиво писати, я не встигаю»	«Неохайні зошити, що із цим робити»	«Важко даються письмові завдання. Не дотримується темпу письма»
2	Проаналізувати можливі причини	Затримка фізичного розвитку/недорозвинена дрібна моторика/невпевненість у собі/ низька концентрація уваги/непосидючість тощо		
3	Визначити чітко мету	Красиво, швидко й охайно навчитися писати літеру/слово/речення/текст		
4	Спільно скласти план заходів. Крок за кроком фіксувати прогрес	Чітко визначати завдання, строки та фіксувати не тільки виконані кроки, а й факти перенесення або випередження плану		
5	Корегувати план у разі необхідності	Звернення до фахівців (наприклад, у разі дисграфії, РДУГ(синдрому дефіциту уваги з гіперактивністю)		
6	Зафіксувати момент самостійного подолання труднощів	Зробити фото-, відеопідтвердження		
7	Спланувати новий крок і в певний час зафіксувати, коли труднощі залишилися в минулому	Щиро порадіти успіху дитини, зацентувати увагу на пройденому шляху	Упевнитися, що батьки також із цим згодні	Зафіксувати у своїй учительській скарбничці шлях подолання